

ANDREJ HLINKA

Vplyv družstiev na dobrobyt ľudu a prečo sa zakladajú družstvá

Cena: Ks 5.—

Vydalo Družstevné vydavateľstvo v Bratislave
1940

Tlačou Kníhtlačiarne Andreja v Bratislave.

Andrej Hlinka, farár trojsliačanský.

Andrej Hlinka — družstevník.

Dňa 22. októbra 1893 založil farár Ján V a n s a na P í l e - H a č a v e (Gemerská) nový typ družstva, akého dotiaľ na Slovensku nebývalo, asíce viacúčelové hospodársko-potravné a úverné družstvo s ručením neobmedzeným alebo, ako ich vtedy ešte volali, spolok. Vansa napísal i niekoľko článkov do časopisov o založení a účinkovaní tohto družstva. Tak sa o ňom dozvedel Vansov dobrý priateľ Ján V l o š á k, farár v L i p t. T e p l e j, a založil tam podobné družstvo 7. októbra 1894.

Práve vtedy vyhorela značná časť neďalekej obce T r o c h S l i a č o v, kde žil horlivý mladý farár A n d r e j H l i n k a, a ten, poznajúc už teplianske družstvo, zvlášť ako pomoc pohorelcom, neotálel rýchle založiť 8. decembra 1894 tiež také družstvo pre svoju farnosť. Takto sa stal Hlinka družstevníkom. Bol predsedom družstva, ale i jeho dušou: učil účtovníka, učil pokladníka, učil predavača ich povinnostiam. Ako taký nielenže sa staral o tento svojpomocný ľudový podnik, ktorý bol novotou v Liptove, ale keď bližšie poznal činnosť a význam družstva, keď sa soznámil so zásadami družstevnými, začal kráčať v šľapajách svojich družstevných predchodcov: Samuela J u r k o v i č a (1796—1881), Daniela G. L i c h a r d a (1812—

1882), Jána Francisciho (1812—1905), Mikuláša Št. Ferienčíka (1825—1881), Jána Vansu (1846—1922). Andrej Hlinka (1864—1938) stal sa veľmi činným rozširovateľom družstevnej myšlienky. Použil každej príležitosti, každej schôdzky na to, osobne agitoval za zakladenie družstiev potravných a úverných, použil i svoje bystré spisovateľské pero, aby tlačou presviedčal a rozsieval družstevnú myšlienku tam, kde osobne zasiahnúť nemohol. Prišlo mu aj listovne odpovedať na mnohé dopytovania, ako si treba poradiť pri zakladaní družstiev.

Spomeniem aspoň jeho najdôležitejšie spisy družstevné. Najprv napísal a vydal brošúrku: „Ako založíme gazdovsko-potravný a úverný spolok“ (Ružomberok, 1895), — potom vyšly obširne články o potravnom družstevníctve: „Zakladajme potravné spolky“ v Národnom Hlásniku (Turč. Sv. Martin, r. 1896 a 1897) a „Vplyv spolkov na dobrobyt ľudu“ v Ľudových Novinách (Turč. Sv. Martin, r. 1897). Ale už predtým čítame jeho článok: „Jako zachováme ľud slovenský?“ (v Katolíckych Novinách, r. 1894). Občas Hlinka navštevoval už pozakladané družstvá, poučoval a povzbudzoval činovníkov a členov a po jednej takej ceste opísal svoje dojmy v článku: „Úrky z mojich ciest“ (v Katolíckych Novinách, r. 1897). O družstevníctve zmieňuje sa ešte vo viacerých článkoch v rôznych časopisoch.

Osobným vplyvom Hlinkovým a tiež pod vplyvom jeho družstevných spisov uvedený typ začal sa rýchle šíriť po dedinách a mestečkách na Slo-

vensku, zvlášť po Liptove, Orave, Spiši, Zvolene, Gemeri, menej po stolicích: trenčianskej, nitrianskej, šarišskej a turčianskej. R. 1895 založili si také družstvá v obciach: Černová, Likavka, Stankovany, Lipt. Osada, Hnúšťa, Bobrovec, Lipt. Lúžna, Podbiel, Heľpa, Villa Ludrová, Ružomberok, a v rokoch 1893—1910 založilo sa ich vcelku vyše sedemdesiat. Družstvá tieto predávaly hlavne potravné články a domáce potreby, súčasne však prijímaly vklady a poskytovaly pôžičky. Pripomeňme si, že od r. 1897 vychodilo podobné hnutie družstevné zo Skalice, a že až roku 1898 založili v Budapešti ústredie „Hangya“, ktoré potom i po našich krajoch zakladalo potravné družstvá.

Keď začaly u nás vznikať tieto kombinované družstvá „hospodársko-potravné a úverné spolky“, mali Slováci veľmi málo hospodárskych organizácií. Bolo niekoľko vzájomných pomocníc, niekoľko malých účastinných peňažných ústavov, a našli by sme niekoľko potravných družstiev úradníckych po mestách a pre robotníkov založených pri väčších priemyselných podnikoch. V slovenských dedinách nič takého nebolo a čo sa v minulosti založilo, to pozanikalo. Agilite Andreja Hlinku možno ďakovať, že družstevná myšlienka na Slovensku dostala novej vlahy, že povstávaly čerstvé brázdy na zanedbávanom hospodárskom poli slovenskom, že začalo nové svojpomocné hnutie družstevné, aby už nikdy neumíкло, ale šírilo sa a mohutnelo. Veď v nasledujúcich rokoch a desaťročiach popri tomto gemersko-liptovskom type družstiev vznikajú stále v hojnejšom počte jednoúčelové typy potravných a úverných družstiev a krom nich aj iné. Všetky tieto družstvá boly a sú požehnaním pre slovenský

Ľud, sú pre naše dediny prepotrebné, lebo ved' vyhávajú z nich úžeru, predražovanie, zadlženosť, zásobujú domácnosti a hospodárstva tovarom a potrebami v lepšej akosti, predávajú za primerané ceny v spravodlivej váhe a miere, pomáhajú roľníkom lepšie speňažovať ich výrobky. Úverné družstvá učia sporiť, odkladať, zbytočne nemárniť, neschovávať doma peniaze, sbierajú malé vklady a povoľujú úvery výhodnejšie než iné peňažné ústavy, ale zvlášť ako miestni úžerníci.

Účinky a výsledky dobre vedených družstiev sú viditeľné na dedine, pretože umožňujú rodinám lacnejšie žiť a úspešnejšie hospodáriť: tvoria sa nové kapitály, vzrastá národný majetok hlavne v tých vrstvách obyvateľstva, kde by bez družstiev on buď sa nevzmáhal, alebo pribúdalo by ho len pomalšie. Družstvá však pôsobia i výchovne: učia živobytiu rozumnejšiemu a striedlivejšiemu, učia používať účelnejšie peňažné hotovosti, učia dôkladnejšie hospodáriť zavádzaním moderných prostriedkov hospodárenia. V pravom družstve — kde družstevné zásady už prenikly do srdca a umov členov, — nažívajú ľudia lepšie medzi sebou, poznávajú potrebu vzájomnosti a odvislosti záujmov jedných od záujmov druhých, začne miznúť sebeckosť a udomáčuje sa znova starodávne dobré susedstvo, prejavuje sa snaha pracovať pre všetkých, jeden za druhého, — aby nám všetkým bolo lepšie. Družstevné domy, vystavené z peňazí družstiev za roky sbieraných po troškách, stávajú sa sídlom nielen šľachetnej zábavy, ale i kultúry, čo dlho chybovalo naším dedinám, lebo nedostávalo sa primeraných miestností pre spolkový život, pre divadelné predstavenia, pre poučné prednášky, pre

knižnice atd'. Toto všetko nemohlo ujst' pozornosti Hlinkovej, preto do svojich článkov o družstevníctve vložil toľko tepla, toľko srdečnosti a toľko vrelej snahy presvedčiť o význame družstevníctva pre náš národ tých, ktorí družstevníctvo nechápu, ktorí si ho nevšímajú, alebo ktorí stavajú sa proti nemu najčastejšie len preto, že ho bližšie nepoznajú.

Hlinkove články o družstevníctve zachycujú vzácnym, bezprostredným postrehom pomery, aké panovaly po slovenských dedinách koncom 19. storočia. Od tej doby, pravda, nastaly na Slovensku veľké politické a hospodárske premeny a tak máme možnosť porovnávať minulosť s prítomnosťou. Nemožno popierať, že naše družstevníctvo má tiež svoj značný podiel na týchto zmenách a že nejedna dedina premenila v podstate svoju bývalú tvárnosť predovšetkým vďaka v nej účinkujúcim družstvám a ich svedomitým a príčinlivým činovníkom. Ale i v zmenených pomeroch slovenský ľud svoju budúcnosť môže budovať len hlavne pomocou družstevníctva.

A. Hlinka bol predsedom „Gazdovského, potravného a úverného spolku“ v Sliachoch od jeho založenia r. 1894 — ešte i ako farár ružomerský, — do r. 1911, keď sa vzdal tejto funkcie pre inú zaujatosť. Hlinkov nástupca v Sliachoch zdráhal sa pracovať družstevne, a nikto z miestnych činiteľov spôsobilých nechcel zaplniť medzeru odchodom Hlinkovým v družstve zapríčinenú, — tak došlo k jeho likvidácii. — Gazdovský, potravný a úverný spolok v Černovej tiež on založil r. 1895. Bol členom správy „Sväzu peňažných ústavov čo družstva“ v Turč. Sv. Martine, ktorý založily r. 1915

slovenské peňažné ústavy účastinné. Sväz tento likvidoval po prvej svetovej vojne. Lutovať možno, že politika odviedla Hlinku od praktického i teoretického družstevníctva, aj keď neprestal pozorovať jeho ďalší rozvoj na Slovensku. Nie dlho pred svojím skonom v jednom súkromnom liste prejavil potešenie nad tým, že v Liptove začaly sa zakladať početnejšie potravné a úverné družstvá, zaujímal sa o ne a sľuboval i pomoc pri ich zakladaní. Ale ničivá choroba a pribúdajúca slabosť starobná mu už v tom bránily a pomáhal len pri založení nového potravného družstva v Černovej r. 1938.

Družstevníci slovenskí môžu sa pochváliť, že v ich radoch stáli a stoja mnohí vynikajúci Slováci. A hrdí sú na to, že medzi seba počítajú môžu aj Andreja Hlinku. Bol politickým vodcom vyčnievajúcim, ale bol i vodcom družstevným, stojacim v prvých radoch. Jeho články sú dôkazom, že družstevníctvo je dielo dobré, slúžiace hospodársky slabým vrstvám slovenským, záujmom pospolitosti. Takým ho poznal on, preto ho odporúčal slovenským dedinám.

ANDREJ HLINKA :

Vplyv spolkov na dobrobyt ľudu.

I.

Tážete sa ma, pane redaktor, či a aký vplyv majú spolky na blahobyť ľudu? Keď Vám ja odpoviem, obávam sa, že túto moju odvetu sebecky privlastňovať budete; bo ako zakladateľ a všemožný rozširovateľ spolkov, ovšem len za ne hovoriť budem.

Pýtajte sa samého ľudu. Tento je najpovolanejší o nich úsudok vyniesť. „Keby nebolo u nás gazdovsko-potravného spolku, bolo by mi aj s deťmi sa rozísť — hovoril u mňa jeden chudák. Domu by som ani dnes nemal. Zemičky by už dnes byly pozakladané. Robil by som a neviem na koho. Potil by som sa a iný by z toho tučnel. Platil by som drahú múku, jedol bych zlú strovu, a to za drahý groš.“ Toto sú slová člena trojsliačanského potravného spolku.

Mnoho bied tlačí slovenský ľud, a tieto len pomocou spolkov možno odstrániť.

Kto je synom chudobného roľníka, ako ja, alebo s ľuďom dlhšie obcoval, uzná, že veľmi mnoho ešte chybuje u nás k pravému blahobytu. Hospodársky, politický, spoločenský, ba aj náboženský život ľudu nášho ukazuje ďaleko zaostatie.

Cudzinec nemá ani poňatie o smutnom položení roľníka nášho.

Pominiem naše všeliaké biedy, nespomeniem ešte mnohú poveru u ľudu, len nakrátce chcem podotknúť spoločenské a gazdovské chyby.

Naše dedinky už z ďaleka prezradzujú chudobu obyvateľstva. Dvory majú úzucké, sotva sa vmiesti doň koza. Domčeky sú nízke, na nich maličké úzucké obločky na piad'. A aj tieto zapchávajú ľudia v zime vyše polovice machom alebo rezom. Hlinou na šedo zamazané múry, alebo len machom popchávané škáry na vonkajších drevených stenách svedčia o chudobe, ktorá pri usilovnosti nášho ľudu je skoro nevysvetliteľná.

Vnútri? Chatrný pánik má lepšie v stajni. Zem nevydláždená, ba ani len nevyrovnaná. Steny od večitých výparov a mokradi sú tmavošedé. V jednom kúte stojí z dosák sbitá postieľka, od týždňa do týždňa nepostlatá; pod ňou hromada zemiakov. V druhom stará almária s pobitým riadom a pod ňou sud s kapustou, ktorý naplňuje celý dom nemilým plesnivým zápachom. Za dvermi je pec a za ňou hromada starého odevu, na ňomž si od-dychuje novouliahnuté kozľa, alebo jahňa. Za krk o nohu stola priviazané teliatko odpočíva skoro na prostred izbe. Vedľa neho sedí malé dieťa a hrá sa s ním. Mnoho ráz je tu chúd'a i pol dňa samo bez opateri. Matka, otec sú ďaleko od domu, pracujú v poli, na roľach.

Kuchyňa? Táto je hniezdom všetkej smeti a nečistoty. V kútiku u schoda sú smeti nasmetané, omelom pozorne ukryté, aby ich ľudia nezbadali. Okolo ohniska nečistý riad, mnohokrát nečistotou vynikajúci.

Deti? Čel'ad'? Verabože, biedne šatené. Šatočky detí sú do nepoznania od nečistoty. Videl som už dietky bosé, nahé, sťa Adama a Evu, vybehnúť na ulicu; alebo v čiernej košielke, a to v treskúcu zimu. Kto sa potom bude diviť, že po prvom mraze padajú dietky ako muchy? Dospeljší sú lepšie šatení, ale tiež sa vody boja, háby plné pozostatkov z jedál.

A vôbec, kam pozremo, vidíme zaostalosť, chudobu a nedostatok.

Pokrm? Osolené zemiaky, zatrepaná kapusta sú na dennom poriadku. Múčne jedlá sú zvláštne v taký rok, ako terajší, zriedkavosťou. Strova, strukoviny? len vo výročné sviatky.

Kto sa má starať o tento ľud? Kto jeho soľou? Kto sviecňom? Kto poradí, pomôže a poteší ho? Kto má byť vodcom tohto ľudu, kto svetlom jeho? Mnohý povie: úrad, slúžny, lekár. Ovšem aj títo by sa mali o to starať. Lenže je to zriedkavosť u nás, aby z pomedzi týchto pánov boli daktorí i takí, ktorí ľud milujú. Popísať, na exekúciu prísť, to oni ešte urobia, ale viac nie. Najviac, ak o kortešačkách prídu mámiť a svádzať ľudí.

V prvom rade v tomto ohľade má byť kňaz. My máme sa snížiť k ľudu. To nič nerobí, keď nám vynadajú do brindzomiesičov, alebo bačkorošov. My musíme s ľudom cítiť, s ním žiť. V radošach a boľasťach jeho účasť brať. Nebojme sa, velební bratia, spustiť sa do tej chudobnej chalupy. Neujme

nám to ani najmenej na cti a vážnosti. Reverenda zostane ňou, trebárs sa niečo na ňu so sedliaka prilepí. Ba čo viac, toto uníženie nás povznesie, bo tým len povolanie a povinnosť svoju plníme.

Muselo to niekedy ináč byť, ako dnes. Odkiaľ má ten ľud svoje národné obyčaje? Kto naučil ho rečňovanky a vinše? Odkiaľ národné hry a zvyky? Ved' s tým ľuďom predsa len ten kňaz býva najviacej. On je jedinou intelligenciou obce. Tento ho musel učiť. Tento predchádzať v jeho vývine. Kňazi boli národní pevcí. Kňazi sbieratelia povestí a skladatelia ľudových hier. Nebola to niekedy toľká medzera medzi ľuďom a kňazom.

Vďaka Prozreteľnosti božej! Táto dala v najnovší čas iný smer prúdu. Kňazi, ako prirodzení vodcovia, privinuli ľud k otcovskej hrudi a starajú sa o hmotný blahobyť jeho. Títo, navzdor mnohým ťažkostiam, zakladajú čítacie, vzdelávacie a potravné spolky.

Povolaním týchto spolkov je: odstrániť biedu, uľavovať ťarchu ľudu. V spolkoch týchto obznámi sa ľud s behom dnešného sveta. Tu pozná svoju zaostalosť, tu vidí svoje chyby. Tu priučí sa poriadku a čistote. Tu pozná neznáme mu stroje gazdovské. Tu cíti bezprostredne výsledok práce svojej. Tu, keď telo sa kŕmi, duch sa zošľachtuje, srdce povznáša, myseľ vzdeláva.

II.

Po osudných oktobrových voľbách sišiel som sa s jednou vynikajúcou osobnosťou verejnosti. Tomuto pánovi, keď som poukazoval na mravné ví-

ťazstvo naše, keď upozornil som ho, že navzdor všeobecnej mobilisácii peňazí, úradov a pálenečných sudov, my viac sme prerazili s dedinským farárom, susedným obciam sotva známym, než oni s modlou okresu, pred ktorou sa rychtári a notári koria, so slúžnym. V zle utlumenom zmätku mi odpovedal: „Dobre vám bolo víťaziť, keď máte za sebou tak nepremožiteľné bašty, ako náboženstvo, spolky a ženy.“

Táto odpoveď mi udrela klin do hlavy a zadala príčinu k mnohému premýšľaniu, ktorého výsledok bol, že ten pán má mnoho pravdy. Či naše spolky vplývajú aj na politický vývin národa alebo nie? A či vôbec smejú aj vplývať?

Dnes, kde politika opanúva všetko, kde v záhornej dedinke sa politisuje snád' viac, ako na sneme, kde dedinčania sa viac zaujímajú o krajinské záležitosti, než ablegáti: vari ani nám nikto nebude zazlievať, že k politike privoniame. Ved' dnes nočný hlásnik, keď odspieval svoje úradné „Chváľ každý duch Hospodina!“, opre sa o stodolu a sníva o politike; rozpráva susedovi o voľbách, sneme, úradoch, výbore, a toto je tá politika. Dnes je všetko týmto duchom nabraté, a vari nie celkom bez príčiny. Okolnosti nútia každého politisovať.

Že klesajú remeslá, že obchod prešiel do rúk cudzích privandrovalcov, že gazda hynie: tomu príčina je nešťastná politika. Prizrime sa tomu len lepšie.

Politika pohlcuje všetku verejnosť, ona nakazuje mnohokrát aj osobné mravy. Tam máme miklóšovský drevený most zo železa; tam zhumplovanú krajinskú obrazáreň pulskovskú. Podniky ináč čestné mnohokrát otravuje politika.

Že dnes gazda je do deviatej kože dratý, a že mimo vlasov všetko na ňom je odanené, môže sa poďakovať politike. Novoročné zprávy, ako známo, doniesly nám nádejných 30 millionov výdavkov na kanóny, klepce to na ľud. Načo to? Prečo to? Pre politiku. Kynie nám na kvotu ročitých 8 millionov pribudnúť. Daňujúce obecnstvo sa starostlivo ohliada po príčine. Nikde jej nenalezá. Cena pozemkov rapídne klesá: dlhy sa množia; obilie, ak mu ho úžera dávno nevymlátila, mu nikto nechce; statok musí od poly darmo odmárniť: domáce výrobky sú vytískané fabričnými; zárobky sa míňajú; ľud na vidomoči chudobnie: prečo väčšie dane, odkiaľ väčší príspevok na spoločné výdavky? Chceme panskú politiku sprevádzať. V obecných ráciach každoročne nachodí položky, z ktorých on nemá osohu ani za mak. Položky: na rendóri, községi a politikai közlöny. On z týchto nič nerozumie, tie si nežiada: natisla mu ich prepiatosť politická.

Na millennárnych slávnosťach a parádach sa ukazujú stoliční páni. Politika to vyžadovala, aby im aspoň „základina hladujúcich“ na znášanie trov po tisícke prispela.

Nútia nás prispievať biednym grošom na byty, kúrivo, kasne, stoly a stoličky matrikárske. Kto to žiadal? My nie: politika.

Najviac, ba snád' všetkým biedam príčinou je politika. Politika na nás sohnala stotiny nami platených žandárov; politika nám pri voľbách o prse opierala bajonety; politika obsadila naše pokojné kraje plukami vojska; politika prelievala krv našich synov v Hruštíne v Orave, usmrcovala ľud vo Zvolenskej Polhore; politika pozbavila nás jediného, drahým grošom a krvou vykúpeného: voleb-

ného práva; politika deptala po ľude, ako po nerozumných zvieratkách; politika mučila ľud až do smrti. Táto, a nikto iný, stvorila povestných Tarnóvcov, Klochovcov. Táto urobila svetový chýr Nitre, Stupave, Kubínu, Čaci, Varínu.

Politika je tak možná, že ona zná stavať zo železa drevené mosty, že zná kadejaké machľaniny obrazy drahými tisícami zaplatiť. Politika zná spraviť z Jána Ondreja, z mŕtveho živého, z mladého starého. Politike nič nie je nemožného.

Už samý pochop a názov politiky stud a krv bije do tváre našej.

Ačpráve je toto nevďačné remeslo, štítiť sa ho nesmieme. Nie, keď každý dedinský žídik politisuje, aj my musíme sa k nej hlásiť.

A toto sa našim predchodcom dobre darilo, ale len dotiaľ, pokiaľ išli s prúdom a tisli rozheganý voz ľud ničiacej politiky. Teraz sa nám to nedarí, keď si samotatne počíname. Ale to nič nerobí, veď sa nám ono bude dariť, len treba v práci vydržať. Po neúrodných rokoch prijdú aj lepšie časy.

Ovšem že spolok, ako taký, nemá, ani nesmie politisovať; lež jeho členovia sú osoby, politické práva a povinnosti majúce, preto týmto snád' aj ako členovia spolku výraz dajú. A snád' v tom nenie nič zlého, veď vlastne v tom záleží sila presvedčenia a podstata rozumu ľudského, že svojim náhl'adom stále a dôsledne pri každom čine a kroku chce platnosť vydobyť.

Dajme tomu: blížia sa voľby obecného úradu a výboru. O tomto smie každý hovoriť, toto sa môže všade pretriasať, len v schôdzkach a spolkoch nie? To nám nikto neuverí. Veď sedliak nie je natoľko obmedzený a jeho rozum nie je tak hlboko

zatemnený, že by sa mu to ľahostajným zdalo, či ten alebo onen príjde do obecného sboru zastupiteľského. A či mu je to jedno, kto vybavuje jeho obecné záležitosti? On sa postará, komu má sveriť obecné majetky, obecnú pokladnicu a iné základiny. Opýta sa prv aj predsedu spolku, kto je jeho dôvery hodný, či onen čestný a svedomitý človek, alebo tamten ľahkomyselník a lump? Musí rozdiel urobiť medzi rychtárom svedomitým a nespravedlivým; chce vedieť či sa tento postará niečo o jeho blahobyť, alebo len o svoje vrecko a hrtan. Náš ľud je už natoľko politicky zrelý, že si bude voliť za svojich zástupcov len svojich priateľov, ktorí už skutkami dokázali svoju česť. A ak by ešte nevedel, aj o to sa majú postarať spolky. Majú návod podať, ako sa zachovať pri voľbách do výboru, do úradu! V tomto šľachetnom smysle slova bratú politiku im nikto zazlievať nebude.

III.

Mýlil by sa, kto by sa nazdával, že účinkovanie spolkov potravných je završené tým, keď spolky objedajú jeden vagón múky alebo kukurice. Ich vplyv musí byť všestrannejší a hlbší. Spolky musia svoju činnosť rozprestierať na celý život ľudu nášho a na jednotlivé jeho výjavy a čiastky.

Mnoho sa od nás očakáva. My nemáme odborných gazdovských, priemyselných, remeselníckych alebo kupeckých škôl. Ak dáke po krajine sú, tie sú ľudu neprístupné. My nielen škôl, ani len časopisov nemáme. Toto všetko my máme nahrádzať, a ak Boh bude nám napomoci, dúfame

si to v budúcnosti aj nahradiť. Obrátíme pozornosť na gazdovské stroje, na lepšie obrábanie pôdy, na výnosnejšie semená, na umelé hnojivo a tak ďalej. Ale len v budúcnosti, bo k tomuto treba groše, ktorými ale my neoplývame. Naša činnosť dnes rozhodne musí sa obracať na najpálčivejšie otázky, a týchto je hromada.

Myslím, že každý pravý ľudomil vycíti biedy tieto. Dľa môjho zdania, zo všetkých bied najcitlivejšia je: chorobná horúčka pravotenia sa a pijatiky. Na tieto tedy nutno obracať náš zreteľ. Keď sa nám podarí tieto odstrániť, ľud bude zámožnejší, čistotnejší a nepriateľovi neprístupný.

Mnohý jedine pre fiškálovanie nemá slušného obleku, biedi aj s rodinou. Nejednen pre túto nemoc nechodí do kostola, nemá na soľ, jedáva nemastné. Nejedna rodina pre toto trpí, a trpí mnoho. Mnoho ráz som bol už pri súdoch. No srdce mi stislo na pohľad tento. Videl som, ako polonahý dával fiškálom ťažký groš. Človek žasne nad množstvom žalobníkov. Chodby súdov sú preplnené; od rána do večera vysedávajú o hlade a smäde na chladných laviciach súdobných predsiení. Nevedel som, či väčšmi obdivovať tú pomstychtivosť, alebo biedu toho ľudu.

Pravotí sa mnoho ráz pre vec malú, nevýznamnú. Povedz mu nič neznamenajúce slovo, a už si u súdu. Z úst tvojich nech v hneve vyrve sa nepatrné slovo urážky, buď istý, že v najbližší žalobný deň ťa obžaluje. Videl som žalobníkov, ktorí si nadali do liberálov. Sám som apellátu písal proti výroku, kde političný súd posúdil úradského na 29 zl. len preto, že starej žene povedal „počo liberálka chodí do kostola“.

Jeden z mojich farníkov, pravda prašivá ovca, fiškáloval sa, a to pre hrst' d'ateliny. Celá škoda učinila úradom ošacovaná 80 kr. A ani si neboli cudzí, ale svoji, test' so zaťom, a pravotili sa do tých čias, pokiaľ sa nevyrovnali a jeden 21 zl. druhý 10 zl. nezaplatili fiškálom.

Znám príklad, kde v Černovej pre malý kúštik placu konča humna sused so susedom sa pravotil. Celý plac bol pol siahy dlhý a dve široký a stálo to okrem prísah svedkov, z ktorých jedni tak, druhí tak svedčili, celé majetky. Až konečne sedriálny sudca, nemohúc sniesť mnohé unúvania, po priateľsky ich vyrovnal, aby plac ten bol spoločný. Aby ste nepochybovali, poviem mená. Sudca bol Dualský, pravotiaci sa Šulík, môj ujec a Cmarko. Odkiaľ táto mánia, tento dúl, ničiaci ľud väčšmi, než neúroda a všetky dávky?

Pomsta nekonečná ju plodí. Každý národ, ba aj každý jednotlivec je viac menej vinný v tomto ohľade, je to dedictvo prvého hriechu, ktoré pochádza zo sebeckta. Lenže u iných národov je aj táto zlosť v iný smer obrátená. Tam sa nepomstí brat na bratovi. Nefiškáluje test'a zať, lež vyleje svoju pomstu šľachetnejším spôsobom. Vyleje ju na politického alebo iného nepriateľa. Ak, ľudu môj, chceš videť dni lepšie a požehnanie nebies, musíš ustúpiť od tejto pomstychtivosti.

Mierni túto náruživosť útechou, pochádzajúcou z viery, hľadaj zadosťučinenie v inom. Nech neplatí už u teba zásada: „Keď ja nemám, nech ani on nemá, nech páni poberú!“ Máš mnoho nepriateľov, ktorí ťa duševne i telesne humplujú a ničia. Keď už pomstiť sa chceš, pomsti sa po kresťansky, ma-

júc pred očami slová spásy: „Milujte sa na vzájom, ako dietky jedného Otca, ktorý je v nebesiach.“

Spojte sa a ruka v ruke pracujte na obecnom dobrom alebo rodinnom a uvidíte, že ináč budú vyzerať v najkratšom čase súdobné siene a kancelárie fiškálske.

IV.

Čím ťažšia a nebezpečnejšia je nemoc, tým zručnejší a lepší musí byť lekár, ktorý ju lieči. Nerozumný doktor, hovorí ľud, hotový kat.

No, kto pozná hlbšie a bližšie náš ľud, ten mi na slepo prikryje, že veru to musí byť dobrý doktor, ktorý chce liečiť pijatiku. Lebo od tejto niet chytľavejšej a nebezpečnejšej nemoci. Ona i telo i dušu ničí.

Poznám už hodne dedín a miest slovenských. Videl som dediny, v ktorých bolo hodne hrvoľatých. Našiel som aj hluchonemých, temných v každej osade. Lež tento pomer je tak malý, že si ho človek sotva všimne. Koľko ale nájdeš korhel'ov v každej dedine, nad tým, ak ťa zaujíma ten biedny národ — užasneš.

Tedy aj v tomto smere musia účinkovať naše spolky, majúť tú úlohu uloženú prvým bodom svojich stanov: „Pri pozdvihnutí hmotného blahobytu na zreteli má vždycky byť mravný blahobyť členov.“

A vskutku, hodno je za slovo ohliadnuť sa po tejto biede ľudu. Šľachetnejšieho účelu by sme si ani vytknúť nemohli. A či ozaj nezasluhuje ten náš ľud všetku opateru? Pozrite len, jak čarokrásny

je. Chlapi ako jedľa, ženy, dievky svieže ako ruže. Život, a to mravný život, žiari z tvári jích. Tento ľud zasluhuje, aby sme mu nedali zgrnavieť v smradľavých putikách, a po plesnivých kútoch dedinských krčiem. Keď nepôjde podobrotky, tedy pozlotky, ale od krčmy ho odučiť musíme.

Prečo krpatie náš ľud? Prečo každým dňom sa množia bedári telesní a duševní? Od hladu var nie, a ak áno, tedy aj tento musí mať ďalšie korene. Dnes sa to sotva stať môže, že by pracovitý a gazdovlivý človek jedol lobôdku alebo tlčou obsypanú žihlavu ako toľ pred päťdesiat rokmi. Keď sa tu nedorodí, ohromné koráby oceánske a železné paripy za krátky čas množstvo zbožia nám dovlečú z Ásie a Ameriky.

Dávky ovšem náramne rastú. Každý rok donesie nám svoje ovocie v tomto ohľade. A ani nezbadáme, len keď sme odanení od hlavy do päty. Ale pre toto by sme tiež hladní ešte nechodili.

Ani o zárobky nenie toľkej núdze. Ved' dnes ne-jeden má biedu o služobnú. Dnes deťom platia 30—40 kr. denne.

A pri tomto všetkom badať neslýchanú biedu. Chudoby a bedače nikdy toľko nebolo, ako dnes.

Prejdeš 20, 30 domov a nenajdeš spokojnej rodiny. Prejdeš celé obce a sotva najdeš spokojného človečika. Všade ti budú húšť o biede.

Uveril by mu človek, keby nepoznal každú žilku v ňom. Aby si pravý úsudok vyniesol treba ti v nedeľu po poludní zajst' do niektorej dedinky.

Ten, ktorý včera bol biedny a zamretý, žebys mu pre meno Božie dal štipku soli, dnes zabúda na všetko a oplýva všetkými vecmi.

Dnes má, čo mu srdce zažiada; má peniaze, má role, má pole, je najlepším gazdom. Pálenka vstúpila do modzgu a odohnala biedu. Zabudnul na všetko. — Či aj jeho dom a rodina je tak blažená? O, nie!

Nekonečná protiva medzi ním a domom jeho. Dom podopretý, z vonku ošarpaný, zdnuhá samá mizeria. Žena, deti div hladom nepadajú. Biedne šatení, biedne chovaní sú pre hriechy otca korheľa.

Pusť sa do reči a poznáš pravú príčinu hynutia jejich. Povedia ti neomýlne: „Chodí deň po dni so statkom. Robí, drhne, koňuje. Nemá dňa ani noci. Od štvrtej rána je na nohách. Večer o desiatej ešte je v stajni. Nedoje, nedopije, ale keď príde nedeľa, nemá sebe rovného.“

Áno, nebudem sa mýliť keď poviem prosto, že všetkej našej biedy príčinou je pálenka. Hlavu postavím za svoje tvrdenia, že: nebyť pálenky, ani desiata čiastka by nebola z tých bied, zvád, krvavých pračiek, krádeže a nešťastných pravôt.

Rozhodne tvrdím, že náš ľud bol by pod slncom najlepší, keby nie pijatika. Dal by si k srdcu povedať, veril by svojmu kňazovi, chránil by sa nepriateľa.

Keby ste, Slováci, len tie peniaze mali na hrbke, ktoré ste dali za „visi repertum“, nejedna obec by sa dobre mala. A toto všetko pre pijatiku. Keď si triezvy, rád si, že máš pokoj, keď sa opiješ jako by ohňa nasypal do teba.

Keby Vám obecné, stoličné a krajinské špitále, (nemocnice) súčtovaly, koľkých chudobných tieto opatrujú! A ak nie každého, tak istotne deväť desiatín tých bedárov hrtanova dierka sem doviedla.

Teraz si ale počítaj, koľko dávaš ty, alebo tvoja obec na túto biedu. Keby nebolo žranice, mohol bys to dať na školu, na dobré poučné knihy a časopisy.

Koľko dáva krajina na žaláre, blázince, sirotínce a rozličné trestnice? Miliony. Aj tu je prevažná väčšina korhel'ov zchudobnelých alebo zpustlých, alebo v najhoršom páde ich dietky siroty. A kto je tá krajina? My, ľud. Statočný človek by toto nepotreboval, on sa pri svojej práci čestne vyživí a pri šetrnosti si aj na starosť niečo odloží.

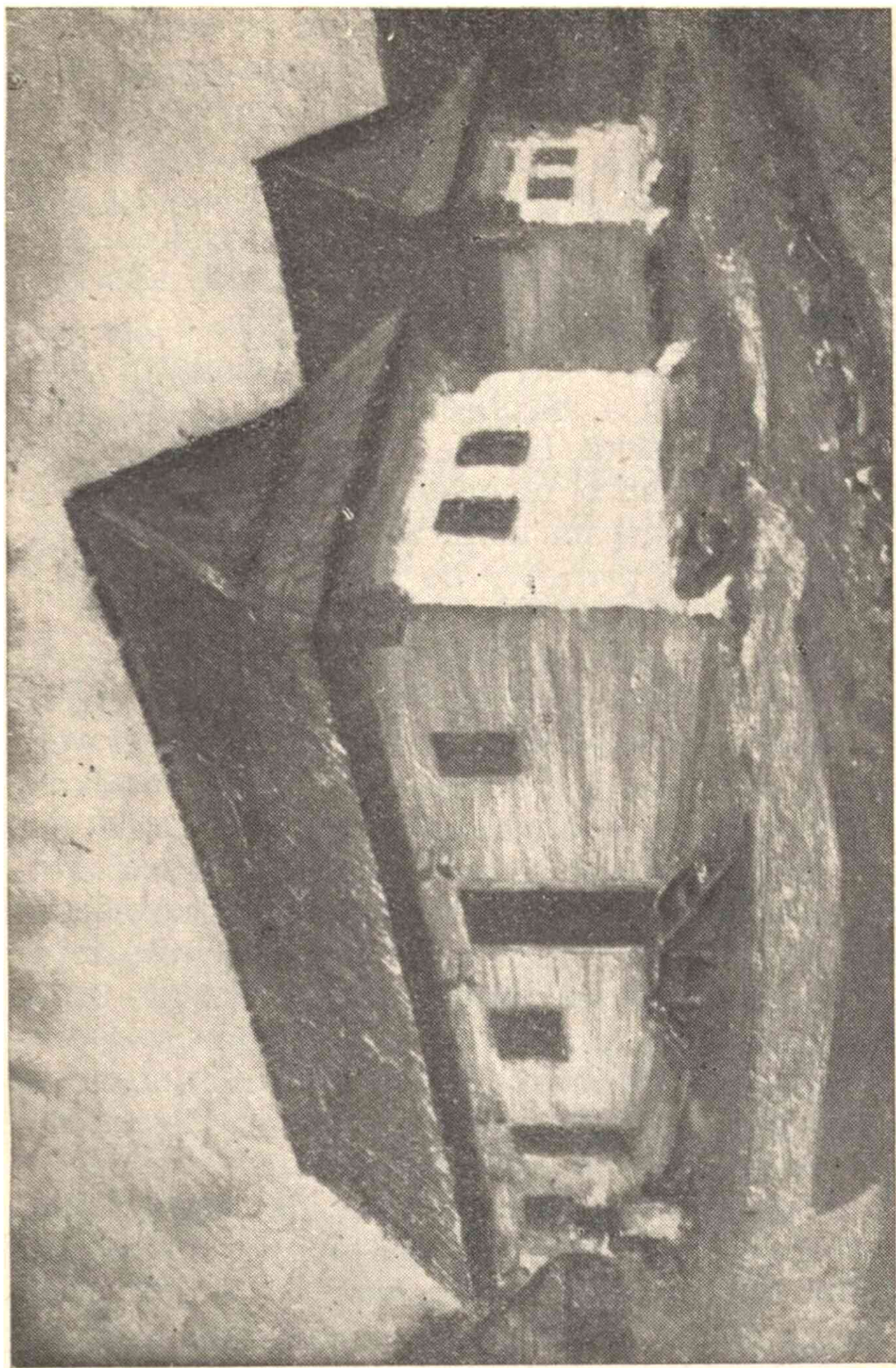
Bez pochyby korhel'stvo je takou ranou, ktorá bolí aj triezveho. Toto väčšmi pustoší náš ľud, ako hlad alebo mor. Ono väčšmi ničí naše majetky, než oheň alebo povodeň. Ak Slovák vyšiel na bubon, to iste nebolo pre lenivosť, lež pre nemiernosť. Ak daktorá obec hynie, to môžeš byť istý, že je tam úrad riadený zásadou: Išlo sa, prišlo sa; jedlo sa, pilo sa; denique strovilo sa.

Proti tomuto sa tedy oboriť musíme ak chceme svojmu účelu zodpovedať.

V.

V predošlých dopisoch poukázal som na daktoré biedy naše. Aby sa nezdalo, že sme s nerestami našimi už u konca a nič že nás nekazí, iba pravoty a korhel'stvo, poukážem aj na biedy našich remesiel.

Že život je u nás ťažký, ba skoro nesnesiteľný, uzná každý. O tomto rozpisujú, rokujú a radia sa tak povolání, ako nepovolání. Uzná to pán i sedliak, prisvedčí gazda aj remeselník.

Rodný dom Hlinkov v Černovej

A tento posledný snád' najviac. Celé hate prekážiek stavajú sa mu v cestu, kým je vstave prevádzať remeslo na svoju ruku. Mnoho ráz trvá to roky, kým remeselník zarobí toľko, že môže s rodinou biedne vyžiť.

Závisť, chudoba obyvateľstva, neúroda, to všetko je na prekážku, aby remeselník s osohom mohol prevádzať svoje remeslo a vyžiť tak, ako žijú remeselníci na príklad v cudzozemsku.

Povedali by sme, že úradníci sú pomerne ešte najlepšie na tom a všeobecná ponosa na zlé časy že sa ich tak netýka. Len že nie vždy a všade. Títo podajú si žiadosť o povýšenie platu, a ak majú protekciu, keď nie na inom základe, aspoň na základe drahotej príračky ho obdržia, čo priam je tá najväčšia lacnota.

Čo ale urobí remeselník alebo roľník? Na týchto sa všetko valí. Náš roľník a remeselník nepatrí medzi tých 50-krajciarových vlastencov, ktorí s pajesami a v kaftane otrepávali ešte pred rokom prahy Kolomoje, alebo Tarnopoľa, a dnes už v našej vlasti sú pánmi, lebo zväčša falošným bankrotom prišli ku grošu, a v Uhorsku za groš všetko dnes kúpiť môže. Náš roľník a remeselník nejde robiť bankrot, nemôže vykázať hotový plat, že by ho od neho odanili, ako úradníka. Tomuto vypíšu daň dľa vôle. Pri tomto neberú dopovahy nesmiernu konkurenciu fabričných výrobkov, ktorú neznesie ručná robota, súc o mnoho drahšia, než tamtá. Toto je pravý hluzový mor na remeseľníka.

Dokiaľ boly cechy, remeseľníckym majstrom nemohol byť len ten, kto sa remeslu vyučil a bol v stave previesť takzvaný „majsterštuk“. — Dnes, po zaplatení 50 kr. kolku, ak kto chce, môže byť

čižmárom, ačpráve sotva by vedel povedať, aký je rozdiel medzi kopytom a batohom. Dnes je obchod komukoľvek a s čímkoľvek dovolený; kramári, krčmári, obyčajne ale židia otvárajú rad-radom kupecké závody a vyučeného remeselníka znemožnia lacnotou, akou odpredávajú fabričné výrobky.

Veď je dnes fabričný výrobok lacnejší, a k tomu na oko i krajší, než ručný; prečo by človek, majúci sto zlatých, nemohol objednať tridsať párov topánok alebo niekoľko kabátov? Však ich železnica lacno dovezie, a po veľkých mestách je fabrík dosť, ktoré denne viac remeselníckych výrobkov shotovujú, než náš remeselník cez celý svoj život. Prečo by kapitalista nemohol tak predávať nohavice, ako múku, veď ho peniaz k tomu oprávňuje. Kto má peniaze, má všetko.

Čo peniazom do toho, koľko rokov bol ten alebo ten remeselník učňom? Čo komu do toho, koľko sa tamten remeselník hladný a smädný natúlal, až sa stal majstrom? Jemu to všetko netreba. Jemu je dosť raz-dva urobiť bankrott, a už je zo strižného sklepu utvorený železný; už sa stane zo Samka Fany, z Rosenthala Blumenthal, zo stolárskeho závodu obuvnícky alebo, keď sa takému kšeftárovi ani to nepodarí, schytí batoch na plecيا, a hajde, do šireho sveta, nové šťastie hľadať.

Práve mám pri ruke úradný časopis finančný „Pénzügyi közlöny“ a v ňom celú hromadu bankrotovaných kupcov. Po menách ich poznáte, ako strom po ovocí. Znejú: Kollman Lipót, Heksch Mór, Goldstein Benó, Pfeiffer Zsigmond, Ofischer Henrik atď. Títo tvoria privilegovanú triedu, štát v štáte. Títo držia v rukách kupectvo a priemysel

a za žiadnu cenu ho nevypustia. Beda tomu, kto sa sprotiví, alebo spreneverí ich záujmom.

Keď v okolí Ružomberka ujala sa myšlienka zakladania potravných spolkov, a keď každý týždeň utvoril sa nový, ich bezočivosť bola tak veľká, že sa spojili v protispolkový spolok, „khagal“ zvaný, a zaslali na všetky peštianske mlyny obežník, v ktorom ich vyzývajú, žeby našim spolkom múku nepredávaly, vyhrážajúc sa im, že jestli spolkom múku budú predávať, oni že ju odberať nebudú. A tak sa aj stalo; nedostávali sme múky zo mlynov za istý čas.

Nech to učiním ja alebo ktokoľvek iný, bolo by to krik, volania o pomoc vlády, úradov.

A tak je to všade.

Remeselník robí, ale nie na svoju ruku. Robí vo fabrike na ruku kapitalistu. On sa hrbí pri kopyte, hoblíku, dláte, majiteľ dielne ale sa rozťahuje po mäkkých pohovkách. On znáša ťarchu a horúčosť dňa, on sa potí, on má mozole, — kapitalista ale odnáša ovocie, sberá smotanu, srvátku nechajúc pomocníkom.

Proti tomuto zlu je potrebný liek, ale dobrý.

Ktože nám dá ten liek? Vláda a jej medzítka veru nie. Tým sú remeselníci a vôbec ľud len dotiaľ dobrí, pokiaľ jej oddajú vota a platia daň. Ak ale daktorý remeselník nedržal s vládou, hlasoval na opposíciu, ten môže aj hladom zomrieť, nezbadajú ho. Zo skúsenosti znám, kde političní páni dobrých, vyprobovaných remeselníkov opustili, ktorí ich najlepšie a najzdvorilejšie obslúžili, jedine preto, že hlasovali na ľudovú stranu. Dnes v skutku „nepozerajú na psa, ale čí je“.

Musíme si sami spomáhať. Ved' sme ešte dnes v prevažnej väčšine, pravda že schudobnení, ale preto z nás naši remeselníci dobre vyžijú, len ich podporujme.

Spojujeme sa v spolky, každý v svojom povolání. Gazda v gazdovský, priemyselník v priemysel'ný, mešťan v mešťiansky, kupec v kupecký. Všetci ale dohromady v potravný, lebo všetci tento potrebujeme.

Tuším, táto otázka všetkých rovnako sa týka, bo všetkým má na tom záležať, žeby čím lacnejšie žiť mohli.

Ak ona tlačí gazdu a roľníka, tým väčšmi týka sa toho, ktorý žije, ako u nás hovoria, tak, že „čo na nôž, to za groš“.

VI.

V predošlom dopise som poukázal na biedu remeselníka. Horšia a nebezpečnejšia nad túto je bieda roľníka, gazdu. Tohto osud sa nás citlivejšie týka, ako remeselníka, lebo bosí môžeme chodiť, aspoň v istú dobu roka; bývať môžeme, aspoň začas, pod zeleným; ale hladnými byť nemôžeme. A ak roľníka zdravého a svobodného nemáme, veru budeme chodiť hladní a smädni.

Rozhliadnime sa po obciach, a čo spatríme? Smutný a odstrašujúci je to obraz, ktorý nám predstavuje naše dedinky. Na vlastné oči vidím, ako hynie roľnícka trieda. Sami sme svedkovia toho, ako vystupuje ľud z radov; vstupuje do ducha ubíjajúcich fabrik. Necháva pôdu, ktorá živila jeho otcov. Uteká, ak ho len bystré oko žandára

nespatrí, do kraja blaženosti, do Ameriky. Neodstraší ho ani konca-kraja nemajúci oceán, nebojí sa vydať na nepriehľadnú morskú púšť; pohrdne aj nemocou, veď lepšie by mu bolo dnes, ako zajtra, zomreť.

So zalomenými rukami a zúfalým pohľadom sa tážeme: Čo deje sa s týmto pracovitým ľudom? Či stal sa obeťou všetko ničiaceho anarchizmu alebo socializmu?

Nie!

Liberalismus a ním chránená trieda ho ničí.

Nazrime, či nenie tomu tak? Nedávno podal Štefan Rakovszky, ľudový vyslanec, na sneme návrh na zníženie pozemkovej dane, odôvodniac to tým, že keď je to možné v susednej Austrii, prečo nie u nás?

My, ktorí sme boli svedkami toho lahkomyseľného márnenia groša počas volieb, s istotou sme rákali, že tá liberálna vláda, ktorá za jeden a jeden hlas mohla platiť po 50 zl., má peňazí na dostač. Áno, my všetkým právom sme očakávali, že tá vláda, ktorá v Nižnom Sliachi na ústavné trovy dvoch liberálnych hlasov mohla vyhodiť do 500 zlatých, s radosťou sa chopí tohto návrhu, aspoň čo kortešačského kúska.

Horkýže tvoj chopil. Jej do ľudu nič, ona má svoju výsadnú triedu. Na túto ráta či v zlate, či v blate, túto chráni, o iné sa nestará.

Či je oprávnený návrh Rakovszkého? Áno, oprávnený. My, ktorí vidíme, ako sa krajinské groše vyhadzujú na parížske svetové výstavy, na rozličné museá a divadlá, na udržiavanie žrebíncov, na parádu, túto žiadosť za skromnú držíme. My, ktorí na vlastné oči vidíme, ako millionári hore Povážim

stavajú celé rady neodaných fabrík, cukrovarov a páleníc, ktorých jediným cieľom je ohlušit' hlas a svedomie ľudu; my, ktorí na vlastné uši čujeme, ako tamten alebo onen magnáš vystavil kaštieľ alebo palác na toľko a toľko rokov od daní svobodný; my, ktorí spatrujeme, ako odaňujú ľud na vicinálky, podzemné a elektrické železnice, tento návrh Rakovszkého za nutný držíme a sme zaň pánu Rakovszkému povďační.

Nie tak ale vláda a jej náhončí. O tejto otázke svojho času sa krásne vyslovil maďarský časopis „Hazánk“, kde medzi iným hovorí: „Ladislav Lukács (minister financií) žiada a hľadá dôkazy, spytujúc sa: či jestvuje nespravedlivosť a či treba znížiť pozemkovú daň? Keď nám neverí, nech sa obráti na ruského cára, tohto radcovia mu povedia, že áno, lebo ceny poľnohospodárskych výrobkov klesly na celom svete. Roľníctvo hynie, a preto boli nútení znížiť pozemkovú daň. Ruský cár a jeho radcovia majú viac srdca, viac dobrej vôle pre záujmy ľudu, než uhorský finančný minister a tí, ktorým má ďakovať svoje kreslo.“

Takto píše maďarský časopis. Keby sme to my písali, nám by to nikto z Maďarov neuveril a obsypali by nás nadávkami, že sme vlastizradcovia. A predsa bieda nášho úbohého ľudu nadávkami zažehnať sa nedá.

Keď my a vôbec opposícia volá: odaňte bursu, vyhod'te väčšiu daň na boháčov, tu hneď povstane tá v mlieku a masle sa kúpajúca trieda a hovorí: nesvobodno okyptiť kupectvo a svobodný vývin priemyslu, a vláda im hneď urobí po vôli. Keď ale založí sa spolok na obranu ľudu, tu hneď zjaví sa financ, hľadajúc predmet, ktorý by odaniť alebo

pokutovať mohol. Nech len spolok účinkuje týždeň, tu príde hárok: vykáž čistý výnos, príjem, dôchodky, zákon to žiada, abys bol odanený. Áno, vlast' len od nás žiada obete, len my máme daňovať a to jedine preto, aby nás mohli prenasledovať?

Prekážajú vzrast a vývin spolkov, a kto len pozre na hornouhorské pomery, ak vôbec má ľudský cit, ich potrebu uznať musí.

Pozrite na tú holotu, na to spustošenie, čo spôsobilo židovstvo počas vášho vladárenia na našich vidiekoch. Tu sú obce, kde sedliak nemá ani jednej brázdy zeme. Kde sa dely? Úžera im ich odobrala. Celý chotár je v rukách úžerníka, žida, vyjmúc snád' skalnaté kopanice a neúrodné fulvarty. Tieto mu nechal, aby aspoň meno po ňom ostalo.

Všetko má cudzinec, ktorý len pred desiatimi rokami s pajesami a v kaftane prekročil chotár krajiny pri Chabovke alebo Jelešni. — Prišiel, v jednej ruke krpôčka, v druhej pútnická palica a na pleci zajačia kožka — a dnes? — Veľkomožňuje ho úradník, hlavný župan tak, ako úbohý sedliak.

Stoličným úradníkom sú títo nie cudzinci, týmto sme cudzinci my, ktorí tú vlast' spolu aj s bratmi Maďarmi už tisíc rokov bránime a obrábame. Týchto nestihnú dohliadať, lebo majú súrnejšiu prácu, do očí obecenstvu piesok sypať: obciam mená prekrúcať a preonačovať.

Kto kedy očul, žeby v Trenčíne čo len jedného dedinského krčmára súd pristihnul alebo mu na prsty poklepal pre úžeru alebo sderstvo? Nikdy, ačpráve dobre vieme, že je tam ľud najbiednejší.

Toto sú kvietky; netýkaj sa ma. Kresťan mimo svojho remesla iným sa zabývať nesmie. Ináč je pokutovaný. Kresťanský spolok nesmie mäso, slaninu, chlieb predávať. To mu zákon nedovoľuje? Žid? ten je nad zákonom. On je v jednej osobe árendátor, krčmár, majiteľ regálu, kupec, bankár, sklepník, pekár, mäsiar, ba áno, aj apatekár. Toto všetko na dedine doňáša hojný ošoh; jemu nikto nebráni kvapky pri pálenke predávať, mäso sekať a spolu chlieb piecť.

Tieto všetky zamestnania sú nič iného, ako cievy, mocou ktorých šťavy koreňa ľudu cicia.

On drží s mocou, moc zase drží jeho. On je najsilnejšou podporou vlády, a vláda jeho. On je pri moci a túto rozumie v svoj prospech vykoristiť.

Hynúci ľud a naša kresťanská povinnosť nás núti tomuto zlu hrádze klásť; ľud poučovať a vzdelávať. Toto ale osamote nedocielime. Tu potrebné sú sdružené sily.

Teda, sdružujme ľud v jedno teleso, v spolok, ktorý potom ho v čas núdze obráni od zahynutia.

VII.

Uhorsko je krajina gazdovská. Veľká väčšina obyvateľstva zabýva sa roľníctvom. Ak je u nás vôbec nejaký priemysel a obchod, ten je v rukách cudzincov: židov.

Pri tomto stave bola by prirodzená vec, že správcovia krajiny mali by si dať záležať na povznesení gazdovstva a roľníctva. Ale nemajú k tomu ani vôle, ani povolania. Im je dobre, a čo ich do ľudu?

Ako sa ale má ľud? O tomto by sa mohli presvedčiť, keby ho vypočuli.

Tu by oni videli, že snád' na celej zemeguli roľníci nikde sa tak zle nevedie, ako práve v zemi mliekom a medom oplývajúcej; v Uhorsku. Tu gazdu, okrem už známych nám nerestí, všetky pohromy stíhajú. Aby videli, ako to u nás vyzerá, zaokrúhlime vec; k biedam remeselníka a roľníka pripojme otázku robotnícku a služobnícku. Tieto završíme otázkou spoločenskou a výnde nám z tohto tak desný obraz, že aj náš najväčší nepriateľ zastane a táže sa: toto je tá svobodomyselnosť uhorská?

Pomerkujme bližšie naše pomery, rozhliadnime sa bližšie a hlbšie do života nášho gazdu.

Náš Slovák zaoberá sa najviac siatim žita, jačmeňa a ovsa; sadením zemiakov. Z týchto odvetví gazdovstva tieto posledné mu aký-taký osoh donášajú. Dobre tu pomerkúva náš ľud: ak nemáš zemiakov a kapusty, už je bieda hotová.

Odhliadnime od siatia, pozorujme len sadenie zemiakov. Kol'kú starosť a robotu ony vyžadujú. Ony najviac času gazdovho zaujmú. Nakoľko je zemiak značný článok v živote Slováka, natoľko ho on najviac zamestnáva. Počnúc od najprvšej jarnej roboty, až do poslednej jesene, vždy len s týmto sa zaneprázdňuje. A nech padne koľko-toľko mokrý rok, už je po úrode.

Dnes sme práve v najťažšej práci, v rušení, alebo, ako to ľud menuje, v prvom okopávaní zemiakov. Je to dnes práca, ktorá presahuje ľudskú silu.

Po mnohých prškach zem sliata ako olovo, tak že bieda ju načat'. Dobrá, ale dobrá kopáčka musí to byť, ktorá dnes starý cent zemiakov cez deň

oko, kdežto v rokoch minulých trojnásobne toľko
snadno obrobila.

A myslíte, že v pomere k práci a či vlastne výsledku je aj mzda? Ani zďaleka. Všade je mzda v pomere s výsledkom, len v gazdovstve je to dnes akosi naopak. — Prizrime sa tomu bližšie. Cena výrobkov každým rokom obrovsky klesá, cena ale práce okolo gazdovstva sa každoročne sdvojnásobňuje. Dnes platia malému, sotva motyku dvihnúť vládnucemu dieťaťu 50 krajciarov denne. Mnohokrát aj chovu.

Odkiaľ táto prevrátenosť? To činia pomery. Väčšie dávky, väčšie spoločenské nároky, väčšie aj požiadavky.

Čo deň obtížnejšie výrobné a odbytné pomery žiadajú od roľníka, aby lepšie, pravidelnejšie obrábal svoju roličku; lebo veď predtým, keď mal z nej jednu mericu, utržil toľko, ako dnes za tri. Tieto musí nahradiť. Musí lepšie obrábať, aby viac dorobil. Pôda mu v tomto ani najmenej nenie na pomoci. Táto nielen že s roka na rok sa vyžíva, lež každoročné pohromy, búrky a privaly, aj tej málo dobrej pôdy soberú a zanesú ta dolu na rovinu. Toto musí nahradiť prácou. Potrebuje viac robotných síl.

Kdeže ich ale nabrat'?

Priemysel sa zmáha, privilegovaných fabrík celé rady sa stavajú, ktoré deň po dni nové sily vyžadujú. Do týchto ide na úkor roľníctva najkrajšia sila nášho ľudu. Prečo? Zo zdravotných príčin iste že nie. Bo veď v týchto špelunkách a brlohoch nielen že mnohý sa ožobráči na večnosť, lež zárodok rozličných epidemií a neduhov vypestuje. Ide náš ľud, a to nie v desiatkách, lež v tisíckach do týchto pod-

zemných dier, jedine preto, že tam má stáły, v lete v zime istý zárobok, kdežto gazdovský zárobok je krátky a obdobný.

Ide aj preto, lebo po fabrikách je lepšie platený. S fabrikou konkurenciu roľník vydržať nemôže, z tej jedinej príčiny, že jeho výrobky na cene klesly, požiadavky ale sa zmohly, kdežto fabričný tovar je dnes hľadaný a pomerne skvele platený.

Keď ešte k tomuto pridáme chorobnú horúčku, ktorá opanúva náš ľud tak, že húfne uteká na roboty po Pešti a Dolniakoch, vtedy ani najmenej sa nedivíme tomu, že počet robotných síl je každým dňom menší. A roľník sa teší, keď koho do práce dostať môže za drahý groš.

Povinnosťou koho by tu bolo odstrániť tieto nemocné pomery? Kto má pozdvihovať roľníctvo a vôbec gazdovstvo?

Vlády.

Pozrime do susedného Rakúska. Tento štát nenie roľnícky, ako náš, ani nenie tam roľník tak biedny, ako u nás; a hľa, jeho vlády ako otcovsky starajú sa o rozkvet roľníctva. Tam vynášajú zákony na zlepšenie stavu roľníckeho, tam vláda zakladá spolky na zlepšenie mravných a hmotných pomerov gazdu; tam vláda samá háji záujmy hospodárstva.

V Rakúsku odrazu so troch strán bol podaný návrh zákona na zlepšenie hospodárstva. Tam starajú sa o zakladaní spoločných sýpok a skladov. Tam zaopatrujú roľníkov gazdovskými strojmi, napomáhajú odpredať gazdovských výrobkov. Prostredkujú prácu, zakladajú gazdovské školy. Slovom, blahobyť roľníctva na srdci nosia.

U nás?

Proti týmto biedam sme každému na pospas vydaní. Naše vlády nestihnú sa zaoberať gazdovskými otázkami. Ved' oni k tomu ani schopností ani povolania nemajú. Vlády naše starajú sa o udržaní seba, nie ale ľudu. Pozrite menoslov našich ministrov orby, a uvidíte, koľko je odborných mužov medzi nimi.

Naša vláda stará sa o výmenu regálov, o väčšiu árendu konsumu, o pozdviženie dane pivovej, cukrovej, o nastavanie nových úradov; naša vláda a jej medzítka starajú sa, aby licencia merania nápojov nijako do rúk kresťanských neprišla, aby trafikú a vôbec štátny obchod kresťan nedostal.

Naša vláda stará sa aj o to, aby jej úradníci nie biedy ľudu, ale kortešačky, voľebné figle, zaplnenie rubriek v kanceláriách, pomad'arčenie dedín a čím väčšie odanenie spolkov na starosti mali.

Naša vláda konečne nezabúda ani na to, aby poplatníci práv politických pozbavení boli. Táto si dá záležať na tom, aby samostatní voličia z menoslovu voličov vyhodení boli.

Naša vláda stará sa o to, aby fabriky millionárov na 20—30 rokov od daní osvobodené boly; či ale pohorelci a vôbec majitelia nových domov sú aspoň tých omrvín, padajúcich so stola, totiž desať-, poťažne osemročnej daňovej výhody účastní, o to sa ona nestará.

Príklad. V Sliachi dňa 2. novembra 1894 shorelo asi 50 domov. Dnes sú postavené — mozoľne; ale úradné medzítka si nedaly záležať na tom, aby tí 50. boli v smysle zákona na 8 rokov od domovej dane oslobodení. Vykonal to rychtár. Odmena aká?

Nebol hoden toho, aby bol vzatý do kandidácie, pretože voz Bánffyho, a vôbec panský, nechcel ťahať. Ba ani len za panského a židovského lakaja nebol súci. Nebál sa samostatne pokračovať a pri voľbách s ľudovou stranou hlasovať, a preto musel ísť.

A celý rad väčších alebo menších útrap by som bol vstave vypočítať, ktorých viac-menej ľahostajnosť našej vlády je príčina. A preto nemáme od nikoho sa čomu úfať. Nikto sa o naše neobzre. Máme iba Boha nad sebou, ktorý ak zaslúžime, udelí nám svojho požehnania. Ale zaslúžiť si to musíme, a zas len poukazujem tu na naše spolky, v ktorých mnoho môžeme urobiť v prospech roľníctva, už tým, že budeme náš ľud vystríhať pred nebezpečím chodiť po cudzine za zárobkami a zanedbávať svoje roľičky doma. I tú úlohu musia spolky podujat', i tu je vplyv na ľud veľký.

VIII.

Roľníka a gazdu nemálo sa týka aj otázka čeladná, a s týmto stojí v spojení i usporenie ručnej práce pri hospodárstve a nahradenie jej, nakoľko možno, strojami.

Otázku túto bez pomerkovania ponechať nemôžeme, pretože ona je pre nás dosť citlivá.

Pre veľkú zaujatosť a zčiasťky i pre obľahčenie hospodár volá si k sebe na celý rok pracovníkov, ktorí sa „služobnými“ volajú. Títo vykonávajú služobné práce.

Nároky týchto v posledných rokoch sa prinajmenej zdvojnásobnily. Keď tu prehovorím o náro-

Dom v Sliachi, v ktorom bolo staré potravné družstvo, založené r. 1894.

koch a mzde služobníctva, ani najmenej netajím oprávnenosť jej požiadavôk. Ba naopak, v tom presvedčení som, že tí, ktorí k vôli nám sa zriekli svobody a pohodlia, zaslúžia, aby sme ich pomerne slušne odmieňali.

Ovšem zaslúžia odmenu tí, ktorí za nás nosia bremeno a horúčosť dňa.

A týchto počet sa každým dňom množí.

Prevrátené pomery, namyslená pýcha, ostýchanosť pred poctivou prácou, zaostřily služobnú otázku.

Dnes, zvlášte v mestách, schádza nielen na robotných silách, ak mužských, tak ženských, ale čo je hlavné, schádza i na cnosťach čel'adi.

Ubýva na spoľahlivosti, vernosti a oddanosti, tak ako aj na poslušnosti čel'adi.

Najmakavejším dôkazom toho je tá okolnosť, že dnes jeden sluha sotva je rok-dva na jednom mieste.

Robotník, ktorý by päť-desať rokov slúžil u jedného pána, je opravdovou bielou vranou.

Ovšem táto bieda nenie všade rovnaká, ona nejaví sa u nás v takej miere, ako po mestách. U nás po dedinách, u roľníkov menej zámožných ona nebola, ani jej niet.

Prečo?

Malý gazda, trebárs aj bez pomoci, zariadi svoje gazdovstvo, obrobí svoju roličku. V čas núde, alebo súrne roboty, vypomôže mu sused, alebo v horšom páde príbuzný.

A keď do povahy vezmeme tú húževnatú pilnosť nášho ľudu k domovu, tak že náš sedliak, trebárs má päť synov, ani jedného nedá na remeslo; trebárs má viac dcier, nedá ich do služby, uznáme,

že táto otázka sa ho netýka. Jeho deti zostanú všetky doma do vydaju alebo do vojenčiny.

Horšie vyzerá ono u mešťanov a zámožnejších gazdov.

Tu sa zmenily staré dobré obyčaje; patriarchálne zvyky už prestaly. Doba, kde pán, trebárs „urodzeným“ alebo „velkomožným“ menovaný, keď sa šlo do práce, vzal na plece kosu, do ruky hrable alebo sekeru, sa minula.

Ešte pred krátkym časom pán viedol predok, zaháňal prvý radok. Ukázal dobrý príklad, povzbudzoval svojou prácou.

Len pred nedávnym časom ešte pán riekol: „pod'me do roboty!“

Dnes? Povie: „chod'te!“ a on sám si sedí doma, alebo zajde do nejakého spolku. Stane sa aj to, že premárni drahý čas pri partii karát alebo poháriku piva.

Týmto odťahovaním sa od práce zmenil sa aj pomer sluhov ku pánovi a naopak.

Predtým?

Keď spolu pracovali, spolu aj stolovali. Sluha bol nielen spolupracovníkom, lež aj spolustolovníkom. Bol členom rodiny. Bola jedna kuchyňa, jedna misa spoločná, jeden chlieb, jeden nápoj.

Túto dôveru ale sluha odmeňoval aj vernosťou a usilovnosťou, veď vlastne nemohol horší byť od pána, ktorý ho predchádzal.

Dnes?

Gazda je púhým pánom, sluha ale otrokom alebo mašinou. Pán a sluha sú dnes dve rozličné osoby.

Pán, ak aj vyjde na pole ku práci, vyjde iba s paličkou alebo fajkou. Vyjde nie ako spolupra-

covník, lež ako dozorca. Čel'ad' ho nepovažuje za otca, lež za predstaveného.

Nemajú spoločnú prácu, spoločný záujem, nasledovne ani spolužitie. Oba majú osobné náhľady, rozličné požiadavky, rozličnú stravu. Chovajú sa u rozličných stolov, v rozličný čas a v rozličných miestnostiach. Dnes tvoria dve rodiny, jedna panskú, druhá služobnú.

Dnes nie sú viac viazaní mravnými, riekol bych rodinnými pomerami, lež radšej pomerom groša a práce. Viazaní sú obapolnou smluvou: ty dáš groš, ja dám prácu. Na jednej strane pláca a na druhej práca, nič viac, ani menej.

Lež prestala aj obapolná dôvera a tejto ovocie: pilnosť, vernosť a spoľahlivosť.

Sluha vidiac, že pánom svojim je považovaný za otroka, horšieho nad jeho milého pudlika alebo mačku, nevinie sa k nemu detinskou dôverou. A ak len ho nikto nevidí a nezbadá, usiluje sa ho oškodiť alebo oklamať.

Tento koreň a zárodok biedy maly by gazdovské spolky čiastočne odstraňovať.

Pýtate sa, ako?

Spolky hospodárske majú mať cieľ nielen priemyselný a kupecký, lež vysoko mravný.

Tieto majú vo svojich úprimných a dôverných schôdkach u členov svojich povznášať česť a vážnosť roľníckej práce.

Tieto majú na svojich večierkoch a praktických prednáškach poukázať na potrebu poctivej práce.

Tieto a nikto iný nenie tak povolaný ukázať, aký hlboký koreň má roľníctvo v živote štátnom a právnom.

Tieto majú svojich členov poučiť o tom, že keď nemáme roľníctva, nič neplatí ani peniaz, ani poklad, ani bohatstvo, ba bez roľníctva prišlo by nám všetkým hladovať.

S druhej strany spolky majú, nakoľko len možno, umenšovať potrebu roľníckych síl pri hospodárstve. Obmedzovať, nakoľko len možno, ľudskú prácu.

Toto ale sa docieli obstarávaním gazdovských strojov, ktoré nahrádzujú ľudskú prácu.

Známe dobre, že ešte len pred krátkym časom chlap v zime nemal inej roboty, ako sečku rezať. Dnes sečkovica vykoná túto robotu vo veľmi krátkom čase. Zvlášte, keď je táto žentúrom, koňskou silou hnaná, zgazdujeme pri väčších gazdovstvách aj tri-štyri chlapské sily. Tieto ale môžu sa iným užitočným prácam venovať.

Alebo, pri nevelkom gazdovstve štyria chlapi celú zimu sú mlátením zamestnaní. Túto prácu dnes v týždni vykoná mláťačka.

Tieto ale zaopatrovať jednotlivcovi ani nenie možno, ani nenie potrebné, pretože ony vyžadujú značnejší groš.

IX.

Zo všetkých strán ozývajú sa výstražné hlasy: zlej budúcnosti ideme v ústrety, s hladom budeme zápasiť na jar.

Časopisy plné sú náreku a horekovania na zlé úrody. Žatva na maďaroch zle vypadla, a to je hlavné. Bo veď u nás môže byť úroda trebárs naj-

lepšia, my ani seba nevychováme. Dažde, povodne, pršky zničily všetku nádej gazdovu.

A následky ani nevystaly. Keď vlni o tomto čase bol metrický cent pšenice banátskej 6 zl. až 6 zl. 50 kr., dnes stojí slovenská pšenica 12 zl., ba aj viac. Múka je dnes tak vysokej ceny, akej nebolo od 20 rokov.

A či badáme obrat k lepšiemu? Či vidíme, že by sa čo len mak lepšie sporilo pre budúcu biednu jar? Horuky tvoj sporil.

Prepych, ľahkomyselnosť všade sa javí, opijanie sa, vysedávanie po krčmách neprestáva. Rozhliadnime sa len po spoločnosti. Rozprával som sa o týchto veciach s mnohými vážnymi ľuďmi, a tí ten istý úsudok vyniesli. „Bolo to až donesnesenia. Veľkou zkazou roľníka je tá kúpna múka. Pohrdal svojou úrodou. Tú odmárnil odpoly darmo a potom kupoval u žida celý rok, hovoriac, že mu to lacnejšie padne a múka že je o mnoho belšia. I táto obyčaj išla na vrub toho spánštenia, ktoré sa chytilo nášho ľudu a nejednu peknú vlastnosť udusilo v ňom.“ Tak sa mi zdá, že dobre vystihnul smýšľanie moje.

Je tomu tak. Dnes každý chce byť pánom, gazdom ale nikto. Dnes už nielen mešťania a „belási“ nechávajú prielohom lány, lež aj sedliak. „Že sa vraj nevyplatí. Zarobí pekný groš a kúpi lacnej strovy.“

Sprepadené časy a mravy!

Po mestách roľníctvo na vidomoči hynie. Synkov svojich dávajú na štúdia. Nejednomu gazdovi zdá sa byť lepším a voľnejším osud biedneho diurnistu, za 30 zl. mesačne sa hrbiaceho pri stolíku, než samostatný gazda.

Nenie tomu tak u vzdelaných národov.

Tam dajú síce tiež synov svojich do škôl, ale nie, aby boli „pánmi“, lež dobrými a rozumnými gazdami a hospodármi.

U nás? Trebars skončí gazdovskú alebo priemyselnú školu, len si namyslí, že má byť pánom. Ťažko padne lepšiemu rodičovi spriateliť sa s tou myšlienkou, že jeho syn nemá byť pánom, lež gazdom.

Znám poctivého remeseľníka, ktorý opustil dratvu a kopyto, len aby mohol byť pánom amtsdienerom, čili úradným sluhom, za mesačných 20 zl. Robota smrdí.

Čo ale riecť o dcérach?

Tieto vychovávané po ústavoch a pensionátoch, smýšľania nám cudzieho, chcú byť svetovými dámmami.

Ony, keď znajú niekoľko slov po francúzsky, alebo moderného pouličného žargónu, už sú vysoko vzdelané.

Keď jedným palcom na fortepiane odklepú dáku caprpolku, keď znajú pomenovať niekoľko miest zo zemepisu, keď z dejepisu poznajú niekoľko vojen a z prírodopisu daktoré „ohromné divočiny“, namýšľajú si, že sú ony už vzdelané.

Ísť na pole, ozrieť sa po gazdovstve, zastúpiť otca vo dvore alebo matku v kuchyni, to ony nevedia. Sohnúť sa do stajne, kurína alebo nazrieť, ako sa krmia ošípané, to sa im nesluší, to je pre nich unižujúce.

Do zahrádky, ak výndu, výndu plieť v rukavičkách, alebo v jednej ruke s parasólom a v druhej ale s panskou ľahunkou motyčkou. Ani to nenie zriedkavou vecou, že ich vidíš pri zeleninách s kniž-

kou pod pazuchou, jejž nápis „Výlet na severnú točnu“ alebo „Cesta do mesiaca“.

Takáto dcéruška neprejde po dvore, žeby sa nepošpinila trusom, ktorý jej otecko na jar tak opatrne shrieba, alebo drahým grošom platí.

Naše dievčatá — myslím meštianske — čím menej sa rozumejú do vecí k blaženému manželstvu a rozumnému gazdovstvu potrebným, tým sa domnievajú byť vzdelanejšími.

Variť, šiť, prať, tkať, to sú im veci predpotopné. Ony to znajú nahradiť štrikovaním, heklovaním, štikovaním, necovaním, a sám Boh vie, akým ešte rozličným umením, pri ktorom by ale také dievča, ak by muselo z toho vyžiť, hladovou smrťou skonal.

Keď príde čas vydaju? Tu je háčik pre rodiča.

Jej ideálom bol pán. Ona snívala o nejakom úradníkovi, a keď aj jej obrazotvornosť nevyletela až po doktora alebo advokáta, bol to zaiste nejaký poručík, trebárs od honvédov, alebo amtsdiener, terbárs od soli, len nie gazda alebo remeselník. Gazda, trebárs má krásne lány a roviny, to je nie pre ňu.

Keďže sa ale jej túžby splnia a príde ten pán, čo sa stane s novými manželmi? Zahniezdi sa do ich rodiny nespokojnosť, nedostatok, a starosť o ich výživu musia z časti prevzať na seba rodičia.

Prirodzeným následkom tohto je, že prídu do predku zmenky, dlžobné úpisy, obligácie, žíra a iné dlhy. Otcovský majetok sa zadlží. Pozemková kniha je už primalá na zaznačenie intabulovaných požiadavok. Pomôže si predajom.

Takto hľa hynie stredná trieda mešťanská, ktorá bola vždy chlúbou obyvateľstva.

Keď sa majetoch minie, nastane bieda. Za týmto prídu potom manželské srážky, rozopre a nesyváre, slovom, to peklo, ktoré si nerozumný človek tak často pripraví na zemi sám.

Toto hľa nám donáša moderný duch a výchova. Povie niekto, že ako súvisia tieto moje slová so spolkami, alebo že ako tak odbočím od predmetu?

Celkom správne. Toto je rana takzvaná spoločenská alebo sociálna. A kto najde dobrý východ z nej? Kto nám podá dobrý návod ku liečeniu tejto otázky? Toto je otázka budúcnosti. Kto túto otázku rieši najrýchlejšie, ten môže istý byť, že jemu kynie hojná odmena.

Tu povolani však sme na prvom mieste my. My spoločnými silami máme pracovať, žeby tieto biedy prestaly.

Alebo netečne sa máme dívať na to, ako prechádzajú majetky meštianske do rúk židovských? Ani hynutie meštianskej triedy sa nás netkne? Porekadlo naše hovorí: „keď kone vykapú, nech psom tráva rastie“, alebo, povedal by som ináč: „keď nebudeme mať ľudu, môžeme aj my ísť“.

X.

Hlavným účelom gazdovských a úverkových spolkov je poskytnúť ľudu lacný úver a napomáhať tenže v jeho životných potrebách zadovážaním mu lacných článkov potravných.

Úver u gazdu je istá podmienka jeho existencie. Tento, ako známo, nemá isto ustálené a na deň vymerané príjmy, ako úradník, alebo trebárs aj

remeselník. Zvlášť ten prvý, keď príde v mesiaci prvého, napíše pár riadkov a v bernom úrade dostane svoju plácu. Jeho do toho celkom nič, či gazda dobre žal, alebo zle; či povodeň zničila úrodu, či plieseň alebo hniloba zmárnila zemiaky roľníkove, on má svojich 800 zlatých alebo 1000. Jemu dosť znať, koľko je z tohto dvanásta čiastka a tú iste dostane. A to po predku.

Ináč sa to má s nami gazdami. My máme groš, keď ho zo zeme horko ťažko vytlačíme. Áno, aj vtedy len, ak sa nám úrodu podarí odmárniť na trhu alebo jarmoku, od ktorej sme už popredku trhové zaplatiť museli.

Stav gazdu by bol snesiteľný, keby sa to tak malo aj s výdavkami. Lež tu je toho pravý opak. Gazda musí celé leto platiť, a kto zná, čo mu jaseň donesie? Či sa mu vôbec siaťa vráti?

Teda nenie divu, že gazda sa musí obrátiť neraz ku kapitálu. Tento ho ale náležite využítkuje, veď kapitále vlastne len z núdze roľníkovej zrastajú.

Není-li tomu tak? Uvážme len nekonečný rozdiel a priepasť medzi majetkom a kapitálom a uznáme si.

Akej povahy je majetok a akej kapitál?

Kapitál svojou prirodzenosťou a podstatou je pohyblivý. Dnes je v rukách toho, zajtra onoho.

Môže prejsť všetky premeny a formy. Dnes mám banknoty, zajtra zlaté koruny, o rok biedne haliere.

Kapitál môže prebehnúť všetky končiny sveta. Dá sa on ľahko preniesť za Oceán do Ameriky. Nemusí sa clo ani prevozné platiť za groše na falošnú zmenku vyzdvihnuté.

Môže sa on v nekonečné summy a milliony nako-
piť, ale môže sa aj v najnepatrnejšie halieriky roz-
deliť.

Môžeme ho ukryť a zatajiť z neho istý dôchodok.
Zaň neplatí sa žiadna daň.

Majetok je pravý opak toho.

Tento je pohyblivý, veď aj exekútor ho pozná
pod menom nemovitosti.

Nemení sa nikdy. Veru naše folvarky, kopanice,
stráne a výmoly nikdy sa nezmenia na žírny Ba-
nát. Naše skalnaté vršky a hole až do súdneho dňa
budú len tými a nikdy mliekom a medom tekúcou
rovinou. Náš ovsík bude len ovsíkom, banátska
však pšenica nikdy zemiakami. Naše hliniská ne-
prejdú nikdy do Toponáru, židove peniaze ale v
okamžení, trebárs po telegrafe, sú tu z Kolomeje —
len ak dobrý rebach kynie z nich.

Rozdrobiť sa síce môže, lež o ňom platí: „dals
nám, Pane, dažďa, ale nenie požehnaný“. To je
vari najväčšou biedou gazdu, že sa jeho parcelky
drobia.

Ukryť, zatajiť sa nedá. Aj najde ho exekútor,
veď pozemkové knihy sú verejné listiny.

Dôchodok jeho je neistý a velice záhadný.

Daní celá hromada, až ich pomenovať ťažko.

O týchto dvoch veciach hovorí istý učenec: „Ka-
pitál má zákonodarstvo, ktoré ho vedie ku stálemu
rozmnožovaniu. Práca posiaľ nemá žiadneho záko-
nodarstva, ktoré by ju pred večnou chudobou chrá-
nilo; majetku pozemkovému dali isté zákony, kto-
ré ho na mizinu vždy viac a viac privádzajú!“

No či mohol krajšie vystihnúť nekonečnú pro-
tivu kapitálu a majetku? Veru nie.

Keď úradník, remeseľník a kupec dostane požičku na jednoduchý podpis, gazda, ak si nie naučený chodiť po sporiteľňach, daj do zálohu zem, alebo daj sa intabulovať. U toho sa spolieha veriteľ na kúsok papieru a jednoduchý podpis, alebo jeho dobrú vôľu; u gazdu požaduje istotu: zaintabulovanú zem. Nenie to krivda? Do neba volajúca.

Kapitál aj v inom vyniká nad majetok.

Nerovnosť týchto sa najlepšie a najmakavejšie javí pri vymeriavaní rozličných daní.

Odhliadnime, že dôchodok do 600 zl. je od všetkých poplatkov svobodný, exekútor ho úradníkovi vziať nemôže a nikdy nedovedie, ani sa o to nepokúsi; najmenší gazda ale, trebárs zo svojho majetku žiadneho osohu nemá, trebárs tento už dávno trním a bodľáčom zarastá, daň platiť musí.

Daň platiť musí aj posledný nádenník a sluha, len kapitalista žiadnu.

Ba čo viac, majetok aj vtedy je odanený, keď zaintabulované dlhy hneď aj desaťnásobne prevyšujú jeho hodnotu. Kapitál ale nikdy. Ani len vtedy nie, keď je v pozemkovej knihe zaznačený, lebo veriteľ si to dovedie u núdzneho dlžníka, že si ho dá na svoje útraty poistiť a soberie svoje úroky.

A myslíte, že zákon to do povahy berie, že ste z vášho majetku vyplatili bratov, sestry? Nikdy. Vy musíte od neho tak daň platiť, ako by ste ho boli celý zdedili; — peniaze sa ale bez dane uložia do banky.

Každá prenáška majetku je poddaná poplatku vtelenia čili prenášky, či je on malý, alebo veľký. A treba ho len desať ráz preniesť, už je štátu druhý raz zaplatený. A probuj pri prenáške neudať

jeho hodnotu! Notár ju aj tak udá, na tvojom vrec-ku ale to odbijú stonásobne. S kapitálom prenášajú sa celé milliony a o týchto štát nič nevie. Majetok každý berie. Aj tie rozličné banky, šparkassy, ktoré majú požičovať gazdom groš na lacný úrok a nerobia to, sú len na to, aby na tomto čím viac zarobily.

Toto treba základne oprávať. Tu sa žiada oprava v pomeroch hospodárskych, finančných a úver-
ných.

Tu sa žiada oprava zákona, ktorý by bránil ma-
jetok a chudobu pred konečným vykoristením. A
toto docielime, jestli spolky naše početne natoľko
vzrastú, že budú tvoriť istú moc, ktorej štát, ač-
práve v sebe nedotknuteľný, nebude sa môcť
ubrániť.

Aký krásny úkol majú tie spolky, ktoré členom
svojim založením potravných spolkov a pomocníc
pomáhajú v ťažkých časoch a poskytujú im úver
lacný, taký, ktorý hospodár zniest' môže. Neváha-
me vysloviť, že činnosť tohto druhu je jedna z naj-
vážnejších, ktorú spolky tieto majú pred sebou.
Celé požehnanie vyplýva z nich pre členov, a preto
odporúčam pánom predsedom, aby hlavne v otázke
tejto vyvinovali sily, žeby sa ľudu s tejto najpo-
trebnejšej strany stále pomáhať mohlo.

XI.

Hovoril som v predošlom čísle o nekonečných
protivách, ktoré jestvujú medzi kapitálom a ma-
jetkom.

Každodennou skúsenosťou a bádanim prichodím k tomu výsledku, že ľud nemá žiadneho osobného úveru. Vidím a cítim toho zlý následok.

Práve včera som sa makave presvedčil o pravdivosti mojich bádání. Prišla ku mne ženička a doniesla exekucionálnu listinu na 47 zlatých, okrem toho exekútor vzal 10 zlatých, a žiada rýchlu odpomoc. V obci jej žiaden požičať nechce. Tí, čo majú pár groší, donesú ich do sporiteľní, a ak niečo zostane doma, nedôvera sdržuje ich od pôžičky.

Čo je príčina toho, ako je to možné, že roľník nemá žiadneho osobného úveru? Stolár dostane dreva na úver, koľko chce. Kováč dostane po obchodoch železa na vozy, sedliak ale ťažko dačo, alebo zhola nič.

Tu majú spolky pomáhať úverom.

Čo je teda ten úver? Úver je nadobudnutie statku, alebo peňazí za sľub alebo záväzok zaplatenia v budúcnosti. Požičiaš-li si piatku na daň od priateľa, máš úver. Úver hlavne zakladá sa na dôvere veriteľa. Ak u veriteľa niet dôvery v tom, že dlžník oplatí požičané peniaze, ak veriteľ potrebuje záloh, nemáš dôvery osobnej, nemáš úveru.

A tohto, bohužiaľ, chybuje sedliakovi, čoho smutné následky zkusovať musíme potom každodenne.

Nedostatok osobného úveru u sedliaka-roľníka má veľmi zlé následky. Akže roľník musí dať do zálohu zemičku alebo lúku, aby dostal groš, ak sa musí dať pozemnoknižne intabulovať, aby si pomohol, — potom veru musí zle gazdovať. Lebo, nehovoriac o inšom, ten pozemok, daný zálohom, sa nenapraví ani najmenej, ak sa nevyhumpluje

Kostol v Sliachi

na desať rokov. A koľké druhé nepotrebné výdavky vznikajú z nedostatku osobného úveru.

Pozrime len. Sedliak, ak dostane peniaze, dostane ich alebo na zmenku, alebo na úpis, a to intabulovaný. Oboje je spojené s ohromným výdavkom. Prvé síce menej, ale tým nebezpečnejšie. Náš ľud nezná ani za mak zmenkový zákon. Náš ľud musí platiť, čo mu meno podpíšu, musí platiť ako žirant, musí platiť, čo mu zmenku vyplnia, musí platiť, čo mu krížik urobia. Musí konečne platiť, čo mu ukážu, kde peniaze dostane.

A na úpis? Tu je ešte len hromada výdavkov. Tu úpis a kolok. Tu intabulácia, spojená s výdavkami, preto že si to sám intabulovať nemôže; ponevác dnes len maďarské prosby prijímajú v úradoch.

Tam zaplať fiškálovi, desať ráz toľko, ako stoja štemple. Kde sú potom extabullačné výdavky, kvitancie, chodenie, prosenie. Som istý, že neraz ten ľud utratí polovicu tých peňazí, kým ich k ruke dostane. A to prečo? Nemá skúseností a osobného úveru. Musejú sa proti nemu poistiť.

A keď má sedliak ten dlh intabulovaný, či už je prostý všetkej biedy? Nikdy nenie istý. Takto ho omnoho ľahšie môžu exekvovať. Môže veriteľ každú hodinu žiadať odpredanie zaintabulovaného majetku. A jestliže sú viacerí majitelia jednej pozemkovej knihy, koľko ráz nevinný vyhorí. Znáam prípad, ktorý sa stal minulého roku. Predali lúku na verejnej licitácii a spolumajiteľ nedlžník svoju vlastnú lúku musel opustiť, ponevác ju mal druhý raz kúpiť a to za duplovanú cenu.

Ja divil som sa, že u ľudu je prvé, keď žiada peniaze, hovoriť, že si on nedá grundbuch pobabrať.

Prečo? Ani ten ľud nezná povedať pravú príčinu. Toľko zná, že to môže byť zle, a jemu je to dosť. Preto radšej platí 8—10% po rozličných ústavoch, než by sa dal intabulovať.

Neraz mi napadla otázka, prečo ľud nemá žiadneho osobného úveru? A neraz som počul pravdu, že on si je sám vina. Nie nadarmo hovoria: sedliak tak drží slovo, ako pes pôst. Nehovorím toto na urážku roľníckeho ľudu. On sám vie, že ja tak nesmýšľam o ňom. Lež ten ľud sám si vyznať musí, že si ani najmenej nedal záležať na tom, aby si dôveru vyzískal. Veru sme hlboko padli. Ľud sám seba nezná uctiť. Nedrží slovo. Nenie si povedomý, nenie hrdý na svoj charakter — a odtiaľ tie uštipačné poznámky.

Jedna príčina nemalá je tiež to, že ľud mnohokrát požičiava na márnотratné výdavky.

Načo to? Jedno veselie chudobného roľníka stojí 60 zl. alebo viac. K čomu to slúži, na krštenie minúť súdok pálenky? Keď by sa mohlo zaobísť pri polovici alebo snád' štvrtine?

Zriedka alebo nikdy nepoužije sedliak-roľník úveru na gazdovské zariadenie. Na stroje, vozy, umelé hnojivo alebo iné veci, ktoré by snád' aj potrebné boly, aj osov by doniesly.

Nevidel som sedliaka-roľníka, ktorý by si požičal groš na regulovanie vôd, na spúšťanie lúk, na vykolčovanie medzí a skalnatých vrškov. Znáam ale dosť gazdov, ktorí museli platiť po stovke-dvoch za žranicu a ľahkomyselnosť.

Ľud tu musí do seba vstúpiť a bude mať dôveru. On musí na tú myšlienku prísť, že uspokojí sa so svojím. Radšej nech sa obmedzí na svoje, než aby mal požičiavať.

Znám, že neraz musí matka odtrmániť niečo z gazdovstva, aby kúpila krajšiu šatu dieťaťu. To je zle. Stokrát horšie, ak kupuje na úver po sklepochoch. Tu by malo platiť u ľudu heslo: nekupuj všetko, čo potrebuješ, ale len čo nevyhnutelne mať musíš. Keď zaobídeš sa pri jednej hábe, nekupuj dve, lebo čo nepotrebuješ, dvojnásobne to platíš.

Nenie zriedkavosťou ani taký gazda, ktorý nemá dobrého pluha, ale čižmy má, kdežto by dobre zba-
vil v krpcoch.

Preto odporúčam nášmu ľudu, aby na osobnom úvere čím horlivejšie pracoval, dlhov sa chránil. Akže ich ale robiť musí, nechže ich robí na jednom mieste. Nech ich robí tam, kde ho poznajú, lebo len tak nabudne osobného úveru.

K tomuto cieľu ale sú najprimeranejšie spolky. Na ich čele stoja mužovia, ktorí poznajú ľud. Poznajú jeho vady, tak ako prednosti. S ním žijú. Účasť berú v jeho nerestách i slasťach, a toto sú kňazi, títo majú mu pomáhať.

P o z n á m k a. Články tieto vyšly v Ludových Novinách, ročník 1897, v číslach 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

ANDREJ HLINKA :

Zakladajme potravné spolky.

I.

Nedávno zomrel v susednej dedine, Stankovanoch, žid-krčmár a zanechal po sebe majetok niekoľko tisíc zlatých. Odkiaľ bol tento človečik? Kto bol jeho otec alebo matka? Či dovandroval z Krakova alebo z Nového Trhu, to nevedel by nám povedať žiaden Stankovec. To ale vedia dobre, že ten „urodzený páňko“, menom Lakner Dávid, len pred niekoľko rokmi prišiel ošarpaný, ako lipa. Jeho deti a žena, aby si nezodraly už aj tak deravé pantofle, prišli bosé. Celé ich imanie a bohatstvo bolo: maličký batožtek, krpôčka na pálenku a niekoľko papierikov a ceruzka. V batôžku bolo zo pár groší. Za tieto si kúpili do krpôčky kvitu, lebo voda im popred dvere tiekla, paklíček zápaliek, niekoľko lojových sviečok a iné veci, ktoré gazda a sedliak potrebuje. Celý ich krám bol by hladný ľahko strovil a smädný ľahko vypil. Nebolo to hodno ani dobré slovo.

Namiesto bohatstva ale doniesol náš Dávidko do Stankovian mravenčiu pilnosť a gazdovlivosť. Zapamätal si dobre od matky, koľko ide vody do litra kvitu, aby bola dobrá pálenka. Celé dni a noci premýšľal a špekuloval, koľko zgazduje do roka, keď každý deň utrži šesták alebo dva. Nepustil nikdy z pamäti, že „babka k babce budú kapce“, a že keď ku grošu pridá jeden, budú dva; keď ho ale stroví, nebude nič.

Minul sa rok, minuly dva a ľudia sa divia a tážu: „Či tomu Dávidovi zmok nosí tie peniaze?“ Nechodí nikde na zárobky, nemieša veslom vodu, ako oni; nechodí ani do šlôgy, ani sekerou, ani motykou nevie obracať, a predsa vzmáha sa navidomoči. Ešte pred rokom kupčil len s pálenkou, zápalkami, sviečkami. A veru aj na tie si neraz požičal od suseda. Len pred nedávnom sám doniesol si na chrbte tieto veci a dnes už má nielen väčší obchod, nielen že deti, žena, pekne sa nosia, ale veru dá si aj zapriať a do mesta sa doviezť.

Ľudia sa tážu: čo je to? ako je to? Ved' my robíme od šest'násteho roku a nič nepoznáme. Pracujeme od tmy do tmy. Neužijeme nič, kremä skleničku toho smradu. Prejde aj mesiac, dva, čo funtík mäsa neužijeme. Šatíme sa skromne, mimo toho klobúka a obuvi všetko si doma dorábame. Pridá sa, že predáme kde-tu aj toho mrliaka alebo ošípané, a kde nič tu nič. Sotva že vládzeme daň platiť.

Keď chcete vedieť, drahí rodáci, čo je toho príčina, rozpoviem vám. Z času na čas vám prinesiem dopis, z ktorého uvidíte, že nenie dosť len rukami robiť, lež musíme aj rozumom hýbať, ak sa chceme dobre mať. Musíme nasledovať našich Dávidov, Merekov a od nich sa učiť, že veru dnes sú už nie

tie časy, kde padaly by do huby pečené holuby. Dnes musíme k rukám aj rozumu pridať, čítať a vzdelávať sa; potravné a gazdovské spolky zakladať; jeden druhého poučovať. Toto budú tie zmoky, ktoré budú nám donášať zakliate poklady. Ako, čo, o tom budúcné.

II.

V predošlom čísle uvedený prípad je len malá kvapôčka v nesmiernom mori bied. Takýchto alebo o mnoho desnejších prípadov najdeš v ktorejkoľvek obci slovenskej. Ale velice mýlil by sa ten, kto domnieval by sa, že dnes len sedliak stone. Dnes bez rozdielu ponosuje sa každý. Páni ponosujú sa na nízke platy, obchodník na klesanie obchodu, remeselník na nedostatok práce, roľník na nízke ceny obilia, na vysokú mzdu nádenníka a iné.

Odhliadnime nateraz od svojho pôvodného cieľa, od spolkov; venujme niekoľko okamžikov dnešným biedam, medzi ktorými zaiste najpálčivejšia je roľníkova a malého gazdu. Táto otázka má nám byť spoločnou, bo ona je viac-menej otázkou nášho žalúdka.

Kedy vznikla táto otázka? Ona musí mať hlbšie korene, a myslím, že nebudem sa mýliť, keď jej začiatky položím do rokov 1848.

Po zrušení nevoľníctva a roboty nadobudnul síce sedliak samostatnosti a politickej slobody, ktorú však až podnes nevedel využiť, no, nenadobudnul si hospodárskeho umu a gazdovského rozhl'adu.

Náš gazda tak vrta zem po roku 1848, ako predtým. Jeho sady a oplety dneska práve tak porasta-

jú trním, burinou, šípami alebo v najlepšom prípade trnoslivkami, ako pred revolúciou. — Úbočia, medze, skalnaté stráne, zdeptené prte dnes tak vynikajú pustotou, ako v čas nevole. Jeho obecné cesty nie sú ani mak lepšie, ako boly pred potopou sveta. On sám nerozmýšľal o tomto, on nevedel si pomôcť; tí, čo boli by to vedeli, tí sa oň neozreli. Vnuk tak gazduje, ako videl od dedka; jemu je dobrý ťažký drevený pluh len preto, že ho zdedil po starom otcovi; on radšej vidí drevené trojky vidle, než železné, jedine preto, že takýchto nemali predtým.

Pôda, ako bola zvrтанá, tak bola zvrтанá, lenže zemičky sa využívaly, kríže s roka na rok redly, štoky prázdnotou dunely. Hovorili: „zem sa vyžíva, neodplatí sa gazdovať“. Nejednen gazda divil sa, keď mu starí rozprávali, aká pšenica rodila sa tam, kde dnes urastie ovsík žabe po oko. A vskutku, poznám sám kraje, kde isté plodiny celkom vyhynuly. U nás v Sliachi pohanka a tenkel už sa dávno zatratily, iné sejú sa len pre meno; žito, keby nie povrieslo, už by bolo vyhynulo.

Čo tomu príčina? Zaostalosť, nerozumné gazdovanie, každoročné delenie pozemkov a iné. Aby som nespomenul viac, podotknem len to, že u nás nenie to žiaden gazda, ktorý by mal 100 do 150 parcelí. Práve, čo píšem tieto riadky, prišiel ku mne jeden z najlepších gazdov, Andrej Sliacky a hovorí, že on má do 450 parcelí. A teraz na každom kuse dve brázdy, dvoje úvratí, koľká zem by to bola! Roľník sám od seba na to nepríde, že je to veľká škoda a že je to tiež príčina jeho úpadku. Vláda, jeho vyslanci? Títo mu votum zaplatili, starajú sa oň toľko, ako o lanský sneh.

Myslel by si človek, že keď pôda tak málo úrody dáva, že aspoň táto má nejakú cenu? Ani zďaleka. Od 40 rokov nebola pšenica v tak nízkej cene, ako dnes. Nepamätajú ľudia, že by zemiakov starý cent bol kedy po 40 kr., ako tohto roku. Ako je to možno?, pýta sa ubitý gazda. Dobre.

Asi pred 25 rokmi začala severná Amerika zaplavovať európske trhy svojím obilím. Celé hektary zeme, ktoré predtým stáli neobrobené, začali obrábať a ohromné železnice s veľkými korábami zaoceánskymi za maličkú cenu dopravovali najlepšiu pšenicu na naše európske trhy. A keď povážime, že ruské železnice dovážajú nám stohy ruského žita; že z východnej Indie a Argentíny valia sa celé spústy obilia, ani najmenej nebudeme sa diviť, že ceny nášho obilia padly na neslýchanú nízkosť.

Tieto nízke ceny dotýkajú sa nás gazdov tým citlivejšie, že nákladov a požiadaviek v roľníctve každým dňom pribýva. Hospodárenie dražie dvíhaním sa priemyslu, stavaním fabrík, upotrebovaním umeleckého hnojiva a všelijakého gazdovského náradia, zvlášť ale množením sa rozličných dávok štátnych, obecných a stoličných.

Ešte len pred piatmi rokmi dostal gazda dobrú slúžku za päťdesiat zlatých šajnových, dnes ju ťažko dostane za päťdesiat v striebre. Roku 1892 platil som súcemu čeladníkovi 30 zlatých, dnes tomu istému platím 70 zlatých, kdežto v ten istý rok platil som predchodcovi za mecu žita 4 zlaté 20 krajciarov, dnes, keď som ho predal v čas sejby, teda najdrahšie, dostal som 2 zlaté 50 krajciarov, tedy skoro len polovicu.

A dávky? Tie rastú obrovsky.

Ten istý starec Andrej Sliacky mi hovorí: „Ja, ako mladý gazda, platil som 4 zlaté v šajnách všetkých porcií. Jaj, ale vtedy boli páni sprostejší, ako dnes sedliak. Vtedy mi do knižky kolieskami zaznačili. Dnes mi to napíšu po maďarsky, ale dvadsaťsedem zlatých striebra. To je šesťdesiat-sedem zlatých i deväť groší. Okrem toho príde od hole, od pastiera, na hajčieho a Boh vie čo.“

A vskutku, človek ani nevie pomenovať tie rozličné dane, ktoré sedliak platí. Mimo pozemkovej platí gazda ešte nasledujúce dane: 1. štátne: od hlavy, od domu, od sluhu, na vojenčinu, na penzie, od dôchodku, krajinskú prirážku; 2. stoličné: okrem prirážky, na špitál', na cesty, na chudobnú základinu, na striekačku a od psa; 3. obecné: mimo prirážky, na farára, na učiteľa, na hlásnika, na poľného rychtára, na horára, na pastiera, od hole, na doktora, na štátnu školu, na óvodu. Okrem toho prídu rozličné prenášky, berné úrady, asekurácie a menšie poplatky.

Nie tedy ani za mak čomu sa diviť, že čistý výnos z gazdovstva ustavične klesá natoľko, že dnes pri malom gazdovstve už skoro nemožno hovoriť o čistom výnose z gazdovstva, ale len o výnose práce hospodára a jeho rodiny. Dnes sme s gazdovstvami tak ďaleko pokročili, že čo starší na posmech vynašli, my už vážne počíname ponímať, že „dobré tomu, čo nič nemá, netrápi sa, kde čo schová!“. Ľud, ktorý len pred nedávnom nebol by vystúpil z radu, dnes necháva pole alebo dáva do árendy, a ide na „roboty“ alebo do Ameriky.

Týmito pomerami a z čiastky aj vlastnou vinou a ľahkomyselnosťou ta sme dospeli, že hypotekárne dlhy gazdovské natoľko narástly, že v niektorej

obci musíme prejsť celú gruntovú knihu, ak chceme nájsť majetok, na ktorom nebolo by ťarchy aspoň dve-tri stovky.

Ako toto odstrániť? Ako pozdvihnúť rozkvet a blahobyť roľníctva? Ako ho vytrhnúť, že by konečne nezahynulo? Toto má byť najpálčivejšou otázkou priateľov ľudu!

III.

Mnohý mi už na oči vyhodil, že spolkami šírim antisemitizmus, plemennú nenávisť, ktorá vraj protiví sa príkazom Božím. Či je tomu tak? Či hlásame antisemitizmus? Ako sa vezme. Áno, aj hlásame. Len že náš antisemitizmus nenie nič iného, ako obrana proti prepiatosti a bezočivosti. On nenie nič útočného; on je úplne oprávnený a je len prostučké užívanie pravidla židmi samými od pravekov až podnes vyznávaného a skutkom prevádzaného.

Odkiaľ majú židia svoju ohromnú moc? Príčiny sú rozličné, ale isté je, že pomáha im v tom ich obchodnícky bystrozrak a chápacosť.

Žid to veľmi dobre vyňuchá, kde sú najlepšie pramene kúpy; on prvý počuje bubon nad bankrotovaným. On vysledí najpríhodnejšie druhy článkov; žid lepšie vyskúma pomery svojich odberateľov a dlžníkov, než kráľovský fiškus. On lepšie vie, ako stojí pozemková kniha jeho dlžníka, než dlžník sám. Žid dá si záležať na tom, aby poznal prednosti a vady svojich ľudí. Pozná on dobre márnivosť a ľahkomyselnosť sedliaka. Neraz on povie: „Čo by ste si nevypili a nezajedli, veď nemáte na

koho gazdovať.“ On vytrvá roky vo svojej práci len nech má z toho hodný ošoh. Ale beda potom úbohej obeti, ktorá upadla do driapov žíznivého jastraba. Vie on prilákať dietky cukrovinkami a obrázkami, aby jeho krám neobišly; počastuje veľkodušne ženičky „červeným“, aby ich k sebe privábil. Jemu nenie ani každodenný korhel' na ťarchu, potľapká ho a vychváli až do samého neba.

Predmety kúpy a odpredaju sú mu všetky známe. On bude kupčiť, čím len chceš a do všetkého sa rozumie; ba on je súci každý deň s inším kupčiť. Dnes skupuje vajcia, piera, vlnu, ovocie, seno, slamu, husi, kačky, sliepky. A pri všetkom má hodný rebach, lebo chudíak sedliáčik ani len nezná cenu týchto vecí.

Zajtra je veľkokupec s obilím, ktoré roľník v potu tvári horko vypestoval. Napozajtre už lifruje drevo, chodí po rúbaniskách, plaví plte. O týždeň už vrhá sa na iné pole. A tu ho vidíš na trhu predávať kože, plátno, súkno, tam zas pijavice, železné náčinie, ba aj obrazy svätých. Hneď ho zbadáš na jarmoku kupčiť s rascou, borievkami, škutinou a vlasami, v inom kúte už predáva slaninu, šunky, klobásy a iné.

V jednej dedine chodí s batôžkom a nosí pekné pántliky, stužtičky, vačky a prstenčeky pre sedliakov; v druhej je už na koníčku a má jemné látky na šaty, klobúky pre slečny, plundre, mašličky pre pánov.

Slovom, on je všetkého schopný a na všetko súci. On je na vidieku bankárom, liferantom, komisárom, priekupcom.

Groša on má a nedá sa ani veľmi prosiť. Požičia na sejbu, dá na odrábanie. On dá sedliakovi na

teliatko a úradníkovi na zmeku. Pri tom nežiada veľký úrok. On sa uspokojí, keď mu dá od zlatky krajciar na týždeň! Sedliak sa domnieva, že je to nič a ono je to 53 percent. Znáam príklad, kde žid požičal (čo krčmár) gazdovi v núdzi postavenému na mesiac 5 zlatých a nežiadal od neho ani krajciar, len jeden deň kosiť. Vtedy ale platilo sa chlapovi po jednej zlatej na deň. To tedy učiní asi 240%.

Prijme on vd'ačne aj koš sena alebo sečky, na-leje dve deci, aj za uzol múky alebo soli. Dá sklenku za šúpu ľanu.

A toto je tým povážlivejšie, že ich úrady podporujú. Prejdeš mnohokrát celú stolicu a nenajdeš obce, v ktorej by bol kresťanský krám alebo skliepok. O krčmách a hostincoch ani nehovoriť. Tu sú natoľko privilegovaní, že človek nazdáva sa, že krčmy sú monopolom židovským.

Takého pokračovania prirodzeným následkom je, že kresťanské obyvateľstvo krajiny je nespokojné a stavia sa do radov opozície. Bráni sa aspoň spoločensky, keď sa ho úrady zriekajú.

Kdeby aj nie? Ved' sedliak dnes pracuje len pre veriteľa, na jehožto milosti závisí, dokedy bude majiteľom zemičky, ktorá jeho otcov živila. A keď sedlač, tento základ štátu a blahobytu, na vidom-ochi hynie a chudobnie, v rukách židovských kopia sa bohatstvú a majetky nekonečné. Sám Rotschild má v Rakúsku viac majetku, než celá katolícka cirkev, ktorá živí tisíce synov a dcér národa.

V Uhorsku medzi najbohatšími statkármi je 50 percentov (polovica) židov; v Poľsku majú jednu päťtinu celej pôdy. Vo Viedni každý krajší dom je

židov. Zo všetkých domov majú 40% (každý druhý alebo tretí); Morava je skoro celá ich.

V Pešti každý piaty človek je žid. Tam okrem úradov, robotníkov a nádenníkov nemáš iného, ako žida.

A takto prejdeme celú krajinu, ba celú zeme-guľu, počnúc od hlavných miest, až po ostatné Ko-cúrskovo, a čo zbadáme? Že židom patria najkrajšie domy a najväčšie paláce. Židia, ktorí len pred desiatimi rokami prišli s batôžkom, dnes kupujú veľkostatky, stavajú fabriky a železnice, zakladajú akciové spoločnosti, peňažné ústavy, banky a poisťovne. Takže každý krajciar je z polovice sošúchaný v rukách židovských, až príde do rúk obecnstva. A keď už majú peniaze, hľadajú slávu, zemänstvo, barónstvo a konečne ablegátstvo. A toto všetko ide im ako po masle. Dnes majú 16 vyslancov na našom sneme a ľud roľnícky nemá žiadneho.

Oni nevedia byť skromní. Oni razom chcú všetko užiť — a darí sa im to na vlas. Prizrite sa a uvidíte, že majú v rukách školy, súdy, úrady, zákonodárstvo — celú spoločnosť. Im patria prvé mestá.

Prejdite sa v šábes a presvedčíte sa, že naplňujú parky, rozťahujú sa v divadlách, hemžia sa po najkrajších promenádach a prechádzkach.

Zajdite do mestského lesíka v Pešti, na Štrbské pleso, do Smokovca, do Korytnice, a všade spatrite nepočetné množstvo židov. Chodte do kúpeľov, k jazerám a bystrinám, do letohrádkov mračných Tatier alebo širokých rovín, a prvý, ktorý vám príde v ústrety, bude dozaista žid.

Zabrúste aj do Francúzska, do Paríža, Berlína a kamkoľvek, a užasnete nad bohatstvom a čísel-

Sličanka s deckom

nou prevahou židovstva, z nichžto každý je malý kráľ alebo knieža.

A keď poprezeráme všetky pohodlia sveta, príde na tú skúsenosť, že všetky krásy sveta sú len na to, aby osladzovaly odpočinok židovstva, ktoré je dnes pánom národov a jednotlivcov.

Proti tomu musíme sa zriaďovať. Politické sa nám nedovoľujú. Tam židia panujú nad ministrami. Riadme sa tedy spoločensky. Heslo „svoj k svojmu“ má byť dnes spojujúcou páskou. Im bolo všetko dovolené proti nám pri poslednej voľbe. My použijeme toho, čo nám zákon dovoľuje: spoločovania. Moc židovstva musíme zlomiť. Naučíme ich buďto medzi nami žiť, ale aj s nami cítiť a držať, alebo budú proti nám, a vtedy nedostanú od nás ani krajciara.

Nutno nám poučovať ľud, vzdelávať ho a povzbudzovať.

Takto a len takto padnú hradby Jericha.

IV.

Politické a spoločenské biedy, v predošlých článkoch uvedené, majú nás priviesť k zakladaniu spolkov. A je to vari prirodzená vec, že človek v núdzi postavený ohliada sa po prostriedkoch, pomocou ktorých z týchto bied vybrdnúť môže.

Ja myslím, že nebude od veci, keď poukážem na príčiny, ktoré ma priviedly k zakladaniu spolkov.

Ja založil som spolok v Sliachi roku 1894. Teda už pred dvoma rokmi. V tomto roku dňa 2. novembra, ako aj to čitatelia tohto časopisu vedia, zúril u nás neuprositeľný požiar, ktorému padla v obeť

pravá polovica obce. Už samé slovo „horí!“ človeka desí, tým viac ho preniká, keď vidí na vlastné oči, ako jednoročná práca výnde za okamžik do dýmu. A toto stalo sa u nás r. 1894. V samú tuhú jaseň, keď už všetko bolo pod krovom, vypuknul oheň. Ľud aj statok bol bez prístrešia a bez krmu. Všetko šlo do dymu.

Čo tu robiť? Ľud so zúfalstvom hľadel v ústrety neistej budúcnosti. Zostal bez teplého kútika a bez kúska chleba. Kto mohol, pomáhal. Pohorelci ohliadali sa po pomoci. Statok, ako mohli, odtrmánil a so zbyvšími handrami utiahli sa po priateľoch.

Mnohý si myslel: zimou už nezahynieme, len aby nás jar neumorila! Kde vziať na siať, kde na krm, odkiaľ sa vystaviť? A táto otázka bola tým citlivejšia, že z 52 gazdov boli len 3 poistení proti ohňu. Aj to len stavy.

Tieto biedy aj mne nemalú starosť zapríčinily. Kde bolo treba tešiť, prispel som útechou, kde pomoc — pomocou. Pomocou šlachetných darcov vytrhnul som ľud z hroziacej biedy. Okrem rozličnej strovy, múky, chleba, zbožia a krmu nasbieral som 3033 zl. 66 kr., čo som dl'a núdze a potreby rozdelil.

Čím istejšie nám klopala na dvere pani zima, tým väčšmi sa nám do predu pchala otázka: „ale čo na jar?“ Tejto otázke najlepšie porozumel krčmár-žid. Ten sa veru chystal k jari. On to svojím kupeckým bystrozrakom popredku vyrátal, koľko šindla, zbožia, klinca bude na jar potrebné. A k tomu keď prirátajú sa trovy pri stavbe, veru sa chytro stovočka síde, a milý gazda — podpíše obligátor!

Tento opatrný páňko, sotva že vyhasla posledná hlaveň, začal chodiť po dedinách a kúpil tu šindol, tam dosku. A ono to v čas jasenný, kde gazda potrebuje na dávky, dal aj lacnejšie. Stalo sa, že šindol (výhodky) po 5 zl. vyšiel na 7. Už mal chôdzu a prívoz zaplatený. Múky sa minulo až na úval; deň po deň prišiel jej plný voz.

Ak, človeče, teraz necháš ten ľud upadnúť do pazúrov, tam zostane na veky. Márna tvoja práca, márne tvoje namáhanie, nie ty, lež druhý bude páňom v obci. Bolo sa ohliadať po prostriedkach, bolo treba ľudu dopomôcť dáko k tej chalupe, bolo treba živiť ho v jar, zvlášte ale na dônoví. Akej si tu dať rady? Hlad nedá sa zahnať vzdychaním a rečami. Sišlo by sa aspoň 20—30 tisíc zlatých, aby sa ľud zprachu pozdvihol. Kde tieto vziať?

I začali sme rozjímať o tejto veci. V zime bývajú dlhé večery, ktoré riadne trávim medzi ľuďom. Počas týchto večerov si vec prehútame. Sišli sme sa niekoľko ráz, ale žiadnej pomoci. Až konečne začali sme s drevom.

Máme kúštik svojej hory. Občania povolili, žeby sa dvojročný diel popustil pohorelcom zdarma. Na toto pristal aj lesný stoličný úrad. Drevo si sami narúbali a — podelili si ho potom dl'a majetku. Chýbaly už len peniaze.

Odkiaľ tieto dostať? Niektorí lepší gazdovia mali síce usporených pár groší, lež k tomu nijakým spôsobom nechceli privoliť, aby ich zo sporiteľne vyzdvihli a pohorelcom požičali. A túto okolnosť ani nebudeme pripisovať neláskavosti, keď povážime, o koľko mozoľných a krvopotných groší už prišiel ten ľud pri nesvedomitých ľuďoch. Čože stál jeho

obligátorček, ako dlaň, keď na ňom nebolo ani svedka a mnohokrát ani len dlžníka?

Pozostávala nám sporiteľňa. Od tejto sa ti ešte len každý žehná, kto mal šťastie byť žirantom, a za liter vína pri podpisovaní potom 100 zlatých zaplatiť. Peňažné ústavy dajú, ved' sú na to, ale žiadajú buďto zaintabulovať, buďto žirantov dobrých. Aj jeden aj druhý spôsob je s výlohami spojený. A mnohý gazda ani si nedá za tie peniaze svoju pozemnú knihu dlhami pošpiniť.

Žiro? Ej, to dnes páli. Od toho mnohý uteká, ako od ohňa. Ved' kdeby nie, keď chudobný sedliak musí platiť za druhého 250 zlatých, z ktorých nikdy nič neužil! A u nás, bohužiaľ, máme prípady, kde chudobní ľudia za ľahkomyselného vicerychtára do 800 zl. museli skladať, za jeden podpis na zmenku. A sú zase aj takí, čo podpis odprisahajú. Dnes ťažko sa dá naviesť náš človek za žiranta, a najmä chudobnému.

Táto bieda bola predmetom každodenných našich schôdzok večerných. A keď chceli sme dobrú náladu pokaziť, pripomenuli sme zmenky a nič iného.

Čo tedy počať? Zaoberali sme sa myšlienkou založiť obecnú sýpku. Myšlienka síce nie zlá, lež pomoc len čiastočná. Iný nadhodil, že by sme od nejakej banky väčšiu sumu vypožičali na obec. „A ktože bude potom tie peniaze sháňať, úradský nevie, čo má prv vyberať“ — ozvali sa niektorí chladnokrvne. A vskutku, táto myšlienka má mnoho nebezpečia. Ačpráve heslo kresťanské „jeden za všetkých a všetci za jedného“ za to hovorilo, skúsenosť poučuje nás o inom. Táto učí nás, že z takej spoločnosti má len nedbaj ošoh. Ľahkomyselný, keď peniaze prijal, nestará sa, kto zaplatí, a sta-

rostlivý človek nemá ani dňa ani noci pre dlh. Práve tohoto leta stalo sa u nás, že istá vdova za takúto spoločnosť, kde viacerí vzali si na úver zbožia: miesto jednej zlatovky platila 35 zl.!

Naskytlá sa otázka: či by nebolo dobre, obrátiť sa na vládu, že by nám dala bezúročnú pôžičku. Po mnohej dišpute ozve sa starý: „Ej, to je ľud-kovia vec nie dobrá, s veľkými pánmi nie je dobre z jednej misy čerešne jedávať“. A je voľačo v tom vtipe!

Keď im toto všetko nebolo po vôli, navrhnul som založiť spolok. Toto sa im pozdalo. — „Ved' piatka je nie celý svet, keby som aj o ňu prišiel“ — navrhol ktosi — toť voľaktorý deň môj sused platil 160 zl. fiškálovi.“

Mnoho som síce očakávať nemohol, lež: „človek mieni, Pán Boh mení“. Moja myšlienka prevýšila aj tie najvzletnejšie očakávania. Vstávajúc-líhajúc, zaoberali sme sa myšlienkou o spolku. A konečne každý občan vstúpil do spolku. O inšom sa ani nehovorilo, ako o „kolsume“ (konsume) a nádejnom sklepe. Ako som ho založil, to rozpoviem v novom roku.

V.

Myšlienka by už len bola, ale ako ju uviesť do života? Ako dať telo tým kostiam rozmetaným? Ako sohnáť dohromady ten ľud, ktorý storočné biedy a pohromy tak potrhaly a rozmetaly? Ktorá to má byť cesta, ňouž v ľude vzbudím neobmedzenú dôveru, akú vyžaduje vedenie, riadenie, či vlastne založenie „úverného a potravného spolku“? Ku

spolku potrebujem dôveru nekonečnú. Bez tejto nesverí mi chudák svoj sgazdovaný grošík. Bez tejto nespoľahne sa na mňa neborák so svojim celým imaním, svojimi pár zlatkami. Ľud a peniaze sú dve veci tak ďaleké jedna druhej, že zriedka sa stretávajú. Keď ide o peniaze, ľud je úzkoprsý. Žiadaj od neho zbožia, plátna, múky, omasty: dá ti, ale žiadaj od neho peniaze, to si už dobre rozmyslí. Či nie pravda?

A keby to aspoň ľud priemyselný, kupecký a vôbec podnikavý, ale ľud slovenský, ktorý neprekročil chotár svojej obce. V našom ľude prekonať otázku peňažnú je vec ťažká, menovite v dnešných časoch, kde máš proti sebe každého. Od pánov nepočul ľud o tebe len zlé veci. Omaľovali ťa, ako človeka vlasti, obci, ľudu nebezpečného. Pansláv, vlastizradca, to sú ti mená každodenné. A vôbec na mienku panskú ľud dal mnoho, a človeka cenil nie dl'a skutkov, lež dl'a chýru.

Ľudomilstvo, láska k svojeti, poučovanie ľudu, starosť o jeho blahobyť nepovažuje sa za cnosť a zásluhu, lež za vec opovrzenia hodnú. A ľud to veril, bo sa o tom nepresvedčil, a hlavne preto, lebo mu to páni povedali.

Jediný „priateľ a dobrodinec“ obce, krčmár, ktorý bol v jednej osobne notárom, rychtárom, výborníkom, radcom, tiež nepremeškal svoje. Tomuto išlo do živého, tu jednalo sa o jeho zárobok a vplyv. Toto ťažko mu padlo opustiť. Žid, ktorý je od rodu kramárom a sklepníkom, ten má teraz popustiť miesto „sprostému sedliakovi“? To tak ľahko nepôjde, on to neurobí bez osočovania. Nebolo zriedkavosťou pri sklenici: „Tam sa vám peniaze prepadnú. Čo by ste si vy dali peniaze do spolku!

Ódkial' že vám ten bedár zaplatí? Nie pre mňa, ale pre spolok vás budú predávať“. A keď toto nepomáhalo, doložil žid: „Načo je farárovi sklep, veď ten má kostol!“ No, a ľudu netreba mnoho, on často podľahne pokušeniu. Či nehovorím pravdu?

Neviem, či mu tiež podotkli tí „priatelia“, odkiaľ žije celá krajina? Čo je základ blahobytu všetkého? Kto je rukou v tele štátu — či nie ľud? Či z chudobného nepožije sa každý? Sotvy si spomenul náš úbohý ľud, že aj ten kramár len z neho má ten grošík, a že ani on by sa nepanštil, keby mu ľud svoje mozolné groše nedonášal. Pýtaj sa pekára a povie ti, že kto vezme mu staré pečivo, ktoré bolo už desať ráz prehodené? Z úst mäsiara som počul, že on teší sa tomu, keď ide mu do jatky sedliak, lebo ten mu nepreberá. Ten mu nepošle nazad, čo mu iní už nechceli.

Tak je: z chudobného každý sa požije; veď vlastne bohatý na dedine nepotrebuje krámu; ten mimo soli a dákeho korenia má tak všetko doma. Má múku, má omastu, má hábu; kdežto chudobný, „čo na nôž, to za groš“. Ako ale príde k tomu grošu, o to sa ver nikto nepostará; najmenej krčmár.

Netrápiac sa o týchto protivníkoch a ich ošemetnosti a skladajúc svoju dôveru jedine v Božiu pomoc a oddanosť ľudu, pustil som sa do zakladania spolku. O čistote môjho úmyslu mohol sa presvedčiť priateľ i nepriateľ. Prst Boží, ktorý dotknul sa môjho ľudu, presvedčil ho, kto je jeho pravým priateľom; on mohol vedieť, kto sa ho v núdzi zaujme.

Ďaleko od všetkej sebeckosti, bez všetkých zlých úmyslov, a majúc pred očami len núdzny ľud a

pestrý obraz jeho nedostatkov a bied, pustil som sa do stanov spolku.

„Keď ide človek prťou, alebo pustiskom, čo len koľko-toľko deptanou — hneď aj statkom, vie kam ide. Smelšie pokročí, lebo má už pred sebou chodník, a niet možnosti poblúdiť a zajsť do neschodných pralesov; keď ale pustí sa húštinou, kde noha ľudská nechodila, každú chvíľu môže zblúdiť. Ba môže sa aj na večnosť umárniť.“ Tak bolo aj so mnou. Pustil som sa, kadiaľ som nikdy nechodil. Týmto ani najmenej neprivlastňujem si myšlienku spolkov. Boly niektoré už aj predo mnou. Ale tak sa zdá, že myšlienka spolky zakladať ešte nevyzrela. Čiaša biedy ešte nebola naplnená.

S peniazmi som málo narábala. Toto bola moja slabá stránka; tieto som nevedel shromažďovať. A ani som ich potrebu necítil, až dnes, keď donútila ma k tomu bieda ľudu.

I začal som ich shromažďovať.

V rukách so stanovami, v srdci s láskou k ľudu pustil som sa do sbierania účastín. Stanovy nášho spolku dal som vytlačiť u p. Karola Salvu v Ružomberku, kde dostať ich aj dnes, s návodom: „Ako založíme potravný spolok“.

Žeby prístup do spolku bol umožnený aj chudobnejším, ustálili sme jednu účastinu na 5 zl., ktoré mohly sa aj na čiastky splácať.

Keď ľud poznal už stanovy, keď som mu ich náležite vysvetlil a keď presvedčil som ho o neoceniiteľnom účinkovaní spolku, začal zapisovať do tak zvanej Základnej knihy (Törzskönyv).

Toto je prvá kniha spolku. Pôvodne je to len pár sošitých hárkov papieru, dľa potreby a počtu nádejných členov.

Tie hárky majú nasledujúcich 5 rubrík:

Bež. čís.	Meno člena	Účastín 5-zlat.	Súčet	Pozn.
-----------	------------	-----------------	-------	-------

Na hlave prvej strany je tento nápis:

Základná kniha

Trojsliačanského gazdovsko-potravného a úverného spolku.

Ja nižepodpísaný soznávam, že stanovy trojsliačanského gazdovsko-potravného a úverného spolku poznám. Na základe týchto stanov vstupujem do spolku s počtom mnou vlastnoručne podpísaných účastín, a podrobujem sa všetkým zo stanov vyplývajúcim povinnostiam.

Ponevác sme dnes už ta dospeli, že okrem maďarskej reči pri súdoch inú neprijmú, musí toto byť aj po maďarsky, ako je to aj v návode povedané.

Aby som ľud povzbudil a aj tieň nedôvery rozptýlil, nemohol som vykonať nič iného, ako že som ja prvý podpísal 25 účastín. Moja domácnosť: sestry, švagor s dieťkami podobne 25. Za nami nasledoval p. učiteľ s 10 účastinami, po týchto úrad a tak potom celá obec.

V najkratšom čase mal som 170 členov. Keď bol už taký pekný počet členov, pospiechal som so sriaďujúcim valným shromaždením. Toto svolal som dľa stanov (26. §) 6 dňami vopred, s udaním pred-

metu, na deň 2. decembra 1894. Teda práve jeden mesiac po onom osudnom ohni.

Aký priebeh malo toto shromaždenie a o jeho zápisnici budúce.

VI.

Zavítal konečne deň 2. decembra 1894, ktorému sme všetci s najkrajšími nádejami hľadeli v ústrety. My, ktorí sme pracovali na založení spolku, tešili sme sa: bo on bol skvelým dôkazom, že slová nepadaly do trnistej ani do skalnatej pôdy; ľud ale videl v ňom zorničku lepšej budúcnosti.

Že už aspoň raz svitá. Ľud, duševne i hmotne zhumplovaný a znivočený, oddal sa bol celkom netečnosti. Jeho biedu každý cítil, len on nie. On je, ako zápasiaci so smrteľným bojom! Okolostojaci nad ním ruky zalamujú a horekujú, on ale už dávno ztratil cit. Jeho srdce je už zdrevenelé. Už necíti, len trpí.

Ťažké poroby prešiel. Pokiaľ mohol, kričal, keď nevládal, oddal sa svojmu osudu a hľadal útechu v alkoholisme, v pálenečných dierach.

Neznám ako inde, ale u nás bolo tak. Obecný majetok navidomoči hynul. Dedinské záležitosti riadil žid a od neho horší, ľud sdierajúci úrad aj s výborom. Obecné budúanky a krémy donášaly ročite vyše 1000 zl. a z toho nielen že nik nič nevidel, lež ešte dnes požaduje od nás žid 200 zl. desaťročného dlhu. Pri vymieňaní regálu v jednu noc ako gáfor vytuchla tisícka. Nikto nevedel kam.

Celý rad dlhých nepekných rokov prešlo ponad obec, bez toho, že by sa bol kto o ňu postaral. Za-

vládla zásada: „farár má breviar a kostol, ako mi to teraz pri suspendovaní úradskí, pánmi poučení, do očí povedali. Prešly neúrodné roky, začalo sa brieždiť. Blíži sa deň.

Vyšlo nám slnko.

Bola práve nedeľa. Čo je nedeľa na dedine, ocení len ten, kto ju zo skúsenosti zná. Nedela je obraz krásny. Všetko, čo môže, je von. Susedia, ktorí sa celý týždeň nevideli, v nedeľu na preddomí si pobesedujú.

Dnešná nedela je nie takáto. Na ulici nevidno vystávať každodenné postavy. Všetko, čo malo času a zdravé nohy, bežalo do školskej dvorany. Na tretiu hodinu popoludní bola opovedaná porada. Škola bola preplnená. Tí, ktorí niekedy bočili od školy, dnes ju s radosťou vítali. Členov zapísaných bolo sto sedem a pán učiteľ stále zapisoval. Koľkože bolo divákov?

Že by to na ľud lepší dojem urobilo, povolal som hostí z Ružomberka. Ľud náš ctí si vážnych mužov.

Majúc okolo seba hodne poslucháčov, v sprievode úprimných slov zahájil som shromaždenie. Slová som nevyberal. Hovoril som od srdca k srdcu. a toto je tuším, najlepšia reč. Keď zlatá páska lásky viaže rečníka k poslucháčom, tam slová plynú ako po masle. ●

Hovoril som o rozličnom. Ved' ľud miluje rozmanitosť. Vážne dôkazy zamieňaly veselé vtipy. Pukázal som na veci, v týchto novinách neraz už pretriasané: na otázku roľníkovu, gazdovu, remeselníkovu, priemyselníkovu a malokupcovu. Nezamlčal som ani otázku „netýkaj sa ma“, židovskú. A táto nejedného priviedla do zmätku. Pochopili

Nové potravné družstvo v Sliáčoch, založ. r, 1938.

ma. Otvárali sa nejednomu oči, keď som im otvorene hovoril a „po lopate“ podával zaujímavé veci. Uverili, že oni veru dávajú každému, im ale nikto. Uverili mi, že vlastne oni šatia, posielajú do škôl mladé žid'atá, že oni pečú koláče a husi v šábcs. Im ale ostáva z koláča diera a z pečienky papier. Dokázal som im, že oni pijú „smrad“ s vodou pomiešaný, žid ale dobré vínko; oni šatia sa hrubou kabanicou, krčmárka hodvábnou šatou. Oni poži-čávajú na soľ, sused krčmár zahrá sa v karty.

Nepochybovali o mojich slovách. Hlučné „tak je“! ozývalo sa dvoranou, keď poukázal som na ťarchu a horúčosť dňa sedliackeho. Ved' mal som sa na čo odvolávať. Ja som tiež sedliacky syn. Ja tiež chodil som s nebožtíkom otcom na pole, na lúky, do hory. Ja tiež viem narábať s kosou, aj hrabl'ami. Poznám aj sekeru, znám, ako vyzerá maštal. Bolo treba vidieť to rozochvenie, ktoré nastalo pri týchto prípadoch zo života Slováka. „Vy chodíte do rubanísk, šlôgov, na žatvu, na roboty, na kosby, po pltnici. Poznáte každú stráňu po našich vrchoch. Viete rozprávať o kolkárni Jánošíkovej a kde že je výsledok tejto práce? Na seba nechani, drhnú, bez toho, žeby dačo poznali z práce svojej. Smotanu berú iní, ľudu ostáva srvátka“.

Ukázal som im, že desatoria bohatnú z kupectva, kým nejaká vec príde do rúk ľudu. Dajme najmenší článok: ihla, zápalka a iné. Najprv hodne ztučnie fabrikant, za ním ide veľkokupec, riadne žid; od tohto kúpi menší kupec v meste, tento predá dedinskému priekupníkovi alebo handárovi, a tak konečne len príde ľud k tomu. Nakoľko ostrihaný, sfalšovaný, zhumplovaný je ten článok, ak vôbec okrem mena, jesto na ňom niečo pravého.

To nemôže ináč byť, každý chce dačo zarobiť, každé hrable k sebe hrabú.

My chceme zaobísť všetkých a z prvej ruky veci kupovať. Ztrata práve tak, ako aj ošoh je náš. Keď dáme lacnejšie, sebe dáme, keď utratíme, sebe utratíme. Nemáme príčiny seba samých klamať. Ľudia boli dojatí a schvaľovali podnik. Hovorili ešte aj iní.

Teraz pristúpili sme k volbe správy, o ktorej nech hovorí tu pripojená zápisnica.

Túto zápisnicu, pravda po maďarsky, poslali sme do sedrie, a bola dobrá.

Zápisnica

zo sriadujúceho shromaždenia trojsliačanského gazdovsko-potravného a úverkového spolku v Prostrednom Sliachi, dňa 2. decembra 1894.

P r í t o m n í :

Andrej Hlinka (25 účastín), Jozef Sopko (5), Ján Litva (5), Jur Mrva (5), atď.

Ján Litva vyzýva shromaždených, žeby zpomedzi seba predsedu dnešného shromaždenia vyvolili. Jednohlasne bol vyvolený pán Andrej Hlinka.

P r e d m e t y :

I. Predseda, uvítajúc prítomných členov, poznamenáva, že čas dnešného shromaždenia oznámil sa riadnym spôsobom, a členovia všetci boli pozvaní; z nich prišlo 107, ktorí súhrnom 339 účastín za-

stupujú. Shromaždenie je teda uzavieraná schopné, ktoré týmto zahajuje a s vedením zápisnice p. J. Sopku, miestneho učiteľa, poveruje. K uhodnoverneniu zápisnice vymenúva Jána Šimčeka a Jána Litvu, členov.

II. Predseda vyzýva členov, žeby zpomedzi seba 7-členovú správu, ako aj 3-členový dozorný výbor vyvolili. Čas trvania správy dľa stanov je 3 roky, dozorného výboru ale jeden rok.

Správa vyvolila sa jednohlasne, a síce: predseda Andrej Hlinka, zápisník a pokladník Jozef Sopko, členovia: Andrej Dutka, Andrej Huntoš-Kukliš, Ján Huntoš Barin, Ján Benčo Mamojka, Ján Šimček.

Dozorný výbor: predseda Jur Mrva Šimov, Ján Dobrík a Ján Dvorský Boriška.

III. Predseda vyzýva sriadujúce shromaždenie, žeby v smysle § 2. stanov 2 členov poverilo, ktorí by cechu spolkovú zaznačili. Jednohlasne sa poverili: Andrej Hlinka a Jur Mrva.

Týmto bol denný poriadok vyčerpaný, a predseda, vyzdvihnúc význam spolku a prítomným za vzorný poriadok vďaka vzdávajúc, zakľúčil shromaždenie.

d. j. h.

Jozef Sopko, zápisník.

Andrej Hlinka, predseda.

Ján Litva, uhodnoverňujúci. **Ján Šimček**, uhodnoverňujúci.

Nato nasledovaly prosby na sedriu a protokolovanie firmy.

Doterajšie naše účinkovanie bolo spoločné a súkromné. Spoločný záujem pobádal nás k práci. Doteraz bolo každému na hlave starať sa o čím širšie rozmery spolku; odteraz je to ale na hlave predsedníctva, že by práca tá nebola marná. Čo ďalej? V našom kruhu sme už počiatok preborili. V našej obci sme už spolkom, lež ešte nie voči súdom a verejnosti. A toto požaduje od nás obchodný zákon. Žeby nás zákon uznal za spolok, potrebné je to oznámiť. A toto je tak zvané zaznačenie alebo zaprotokolovanie spolkovej firmy.

Dnes, kde držia nás za svojich politických protivníkov, musíte byť vo všetkom náležite podkovaní. Keď uvidia, že sme dobre zaocelovaní, a že nás prvý nezdar neochabí, nechajú nás na pokoji. Aby ste týmto nesnádzam vyhli, musíte prísne pridržať sa predpisov obchodného zákona a v medziach tohto pokračovať.

Dľa dnešnej praksi ružomerskej sedrie so značením firmy pokračuje sa takto:

Požaduje sa najprv služnovské povolenie k prevádzaniu obchodu (Iparigazolvány). Toto vymôže sa na základe obecného svedectva a spolkovej zápisnice.

Svedectvo, ktoré podpíše rychtár a notár, znie asi takto:

Úradné svedectvo.

Nížepodpísaný obecný úrad prítomne úradne a hodnoverne soznáva, že Ján Mrva, obyvateľ trojsliačanský, v každom ohľade — tak v občianskom,

ako mravnom dokázal sa bezúhonným a spoľahlivým, a svojím mravným chovaním vyzískal si všeobecnú úctu. Na dôkaz čoho mu prítomné svedectvo vystavujeme.

Dané v Sliachi, dňa 2. decembra 1894.

(Podpisy.)

Pripojac toto svedectvo a zápisnicu výborového shromaždenia, predseda vyhotoví nasledujúcu prosbu na služnovký úrad:

Slávny Slúžnovský Úrad!

Obyvatelia trojsliáčanskí dňa 2. decembra 1894 utvorili medzi sebou spoločnosť pod menom „Trojsliáčanský gazdovsko-potravný a úverkový spolok“. Za priekupca spolkových vecí vyznačili Jána Mrvu, obyvateľa sliáčanského, ktorý býva v Prostrednom Sliachi pod číslom 64.

Nížepodpísaný predseda novoutvoreného spolku trojsliáčanského, chcúc v platnosť uviesť výrok správy spolku, toto Slávnemu Slúžnovskému Úradu v známosť uvádza a výšmenovanému občanovi trojsliáčanskému obchodné povolenie vydať prosí.

Dané v Sliachi, dňa 3. decembra 1894.

S úctou

(Podpisy predsedov.)

Prosba musí byť opatrená kolkom 1 zl., ktorý prilepí sa buďto z vonku alebo z dnuka a neprepíše

sa. Slúžnovský úrad na základe tejto prosby vydá žiadanú licenciu. U slúžnovského úradu za toto povolenie platí sa 1 zl.

Po obdržaní licencie vyhotoví sa prosba na sedriu, jakožto obchodný súd.

Slávna kr. Sedria, jakožto obchodný súd!

Obyvatelia trojsliačanskí dňa 2. decembra utvorili medzi sebou spoločnosť pod menom „Trojsliačanský gazdovsko-potravný a úverkový spolok“.

Na základe tohto nižepodpísaná správa novo-utvoreného spolku úctive predostiera Slávnej Sedrii pod a) v dvoch odpisoch stanov spolku, pod b) Základnú knihu spolku, pod c) abecedný menoslov členov spolku, pod d) zápisnicu sriadujúceho valného shromaždenia, pod e) obchodnú licenciu, s tou prosbou, žeby „Trojsliačanský gazdovsko-potravný a úverkový spolok“ medzi spolkové tovaryštvá prijať a značenie firmy nariadiť ráčila.

V Sliachi, dňa 3. decembra 1894.

S úctou

(Podpisy predsedu a členov správy.)

Prosbu musí podpísať každý člen správy, buďto u sedrie, alebo v prítomnosti kr. notára, ktorý takéto podpisy legalisuje.

Prosba má 5 príloh, z ktorých každá musí byť zvláštnym kolkom opatrená, a síce:

1. Prosba, kolok 10 zl. (Toľko žiadala od nás sedria. Oproti tomu finančná direkcja hovorí, že koľko osôb je na prosbe podpísaných, toľkokrát po 5 zl. kolok. Toto nenie ešte rozhodnuté, preto treba sa presvedčiť.)

2. Stanovy, každý hárok 15 kr.

3. Licenciu opatria v slúžnovskom úrade.

4. Abecedný menoslov, každý hárok 15 kr.

Sedria na takto ustrojenú prosbu odvetí predvolaním členov k zaznačeniu firmy po valnom shromaždení vyznačených.

K tomuto protokolovaniu sú okrem týchto potrební ešte dvaja svedkovia, osoby sudcovi známe.

Riadne už v samej alebo v meste sedrie najdeme známych a títo potom dosvedčia sudcovi totožnosť našich osôb.

V sedrii odbávime sa rýchlo. Však celé protokolovanie nenie nič iného, ako vlastnoručný podpis na protokol v záležitosti spolku pri sedrii. Toto značenie stojí aspoň 13 zl.

Keď sme zaznačili firmu, môžeme už započat' činnosť svoju. Sme už spolok. Máme telo aj dušu. Tedy dôveru k nemu! Oborme sa naň. Odhodiť každú úzkoprsosť, nepočúvať na nepriateľa. Ved' len sjednotenými silami možno niečo docieľiť.

Budú hovoriť a do sveta trúbiť, že máte potuchnutú múku, ale len preto, že by nám svoju na hrtan zavesiť mohli. Utržite si za to rozličného posmechu, ale to nič nerobí. Posmech tento ani zd'aleka nenie v pomere s výsledkami, ktoré docieli takýto spolok.

Aké má byť prvé zariadenie spolku, knihy, články, aké sú výsledky dobre vedeného a riadeného spolku, to rozpoviem vám v nasledujúcich číslach.

VIII.

Keď u súdu vykonali sme svoju zákonom predpísanú povinnosť, započnime už zariadenie spolku.

Spolok je už preznačený, teda čo je teraz najprvšie? Bez pochyby aj vy viete, že to bez peňazí nejde, zvlášte u nás. Jednotlivcovi by to šlo s pár zlatkami, nám to ale tak nepôjde. Na nás čaká veľiký zástup hladného a smädného národa. Tento my nenasýtíme sľubami ani rečiami — tu je potrebný chlieb, a za chlieb treba platiť.

Započnime teda sbierať groše v účastiach podpísané. Ak je toho málo, vyzdvihnime pôžičku na spolok v nejakom kresťanskom ústave. Tam nám požičajú; veď majú u nás mimo mravnej záruky aj záruku majetkovú, však v spolku platia „jeden za všetkých a všetci za jedného“, nuž nemusia báť sa, že o groše prídu.

Dnes síce zavládla skazonosná zásada, že človeka nesúdia podľa duševnej hodnoty, lež podľa groša. Dnes ťa tak cenia, koľko máš peňazí. My ale pôjdeme celkom ináč. Nezakladáme spolky, aby sme mohli v nich sbohatnúť, kde sa bieda zahniezdila. A vlastne u nás je už to bohatnutím, keď ľud dostane pravé a dobré potravné články. U nás nemôže jeden bez druhého bohatnúť. V spolku, ak má jeden, majú všetci.

Ak už máme pohromade potrebný groš, pristúpme k zariadeniu spolku. Tu má platiť ovšem zásada: Pokiaľ ti siaha perina, potiaľ sa vystieraj. Započneme teda len s tými najpotrebnejšími člán-

kami, bez ktorých by sa ľud vôbec zaobísť nemohol, alebo ktoré dostal by len s veľkým namáhaním. Tieto sú v každej obci skoro iné. Správa to dobre vycíti a ešte lepšie určí to potreba. Keď ľudia žiadajú a hľadajú kávu, prečo držať figy, o ktorých nemajú pochopu? Ak má odbyt múka č. 7, načo sú tam také čísla, v ktorých ležaly by peniaze roky a roky?

V tom ohľade po trojročnej skúsenosti odporúčam, že by sa spolky obmedzily popredne len na potravné články. Tieto mívajú sa stále, groš teda dlho neleží, kdežto v strižnom tovare alebo v šperkoch potrebný je veľký výber, rozmanitosť, teda veľký groš, ktorý my ale pri chudobne nášho ľudu nemáme.

Pre výstrahu poviem dačo — bo lepšie je učiť sa na cudzej chybe. Náš spolok počal robiť pokusy so strižným tovarom — lež toto sa nevydarilo. Tento tovar má len dočasnú cenu a potrebný je veľký výber, bo koľko ľudí, toľko žiadostí a mienok. Nevyhoveli spolok jednomu, odstraší sa ich sto. Od tohto sme teda odstúpili.

Naše prvé zariadenie bolo veľmi skromné. Jedna väčšia, druhá menšia vážka; jeden liter a jeden polliter medený na strovu, podobne na olej; niekoľko závaží, takže celé zariadenie nestálo ani 50 zl. Až po pol roku, keď sme už mali pár groší čistého osohu, zadovážili sme si kasne; dotiaľ bola strova po vreciach, tekutiny v nádobách. Radi sme boli, že žijeme, po toľkom údere, keď pol obce zhorelo.

Články brali sme u Makovického v Ružomberku na voz a keď sa ten minul, opakovali sme. Po kaž-

dom vždy viac a viac, až sme sa zmohli, že zado-
vážame si vo väčšom.

To učili sme sa od židov. Tento donesie špiritusu najprv v krpke. A keď sa mu ten minie, ide ďalej. Pridržiali sme sa zásady: „aká dostiha, taká hostina“.

IX.

Prekonajúc všetky ťažkosti a prevýšiac všetky prekážky, ktoré stály nám v ceste, započneme už činnosť spolkovú.

Potrebuje zodpovedný a pohodlný byt. No u nás na dedinách táto otázka nie je ťažká k rozlúšteniu; najviac súvisí s osobou sklepníka. Veď u nás každý gazda má izbu a komôrku. Túto dáme prerobiť a je sklep hotový. Jednu vyriadime na sklep a v druhej býva. „Dobrych sa mnoho zmeští“, hovorí naše porekadlo.

Ťažšia vec je vynájsť súcú a spoľahlivú osobnosť. U nášho ľudu chybí odvážlivosť a podnikavosť. On myslí, že akonáhle rukami nedrhne, už je po zárobku. On sa nazdáva, že kupčiť môže len žid. Nie, kupčiť môže každý, kto vie, že dve a dve sú štyri.

Máme ľudí takých, ktorí sú tvorení kupci — len začať sa boja.

Čo máme teda žiadať od nášho priekupca? Aký má byť?

Svedomitý a spoľahlivý — nič iného. Všetko sa mu vydá, všetko zapíše, on nech len svedomite

meria a váži. Svedomitosť je okrasou človeka. A táto u nás nenie zriedkavosťou. Ved' spoľahlivosť Slováka je predmetom rozličných rozprávok a povestí.

V Sodome boli štyria spravедliví, a po našich hornatých krajoch by nebolo po jednom? Ved' nás naše stráne a vrchy kryjú pred zkazou sveta.

Svedomitých máme dosť. Nenie to chyba Slováka. Nás kazí nesvornosť, nás ničí neprajnosť. Nežičíme svojmu; vyznajme si úprimne. Nech zmáha sa náš súsed, my sme prví, ktorí by sme ho v lužke vody utopili. Jeden druhému nežičíme ani tú stupku zeme, kdežto vieme, že po tom nás poznajú, že sme kresťania, keď navzájom milovať sa budeme.

Zo skúsenosti, a to z bôlnej, viem a tvrdím: že každý, ktorý obchodí u nás konsum (takto menujeme spolok), robí to pod pekelným heslom: „načo by som ja pracoval na sklepníka, nech pracuje ako ja“.

Keď žid, cudzinec, odkiaľnoha, odkiaľruka, naleje do sklienky, keď svodlivými rečiami uhladká, ulíška, keď mu od rokov nosí, ako včela do kláta, vtedy mu nenapadne hovoriť, že nejde robiť na sklepníka. Keď má sklep, ktorého pánom nenie ani farár, ani sklepník, ani pokladník, ale on sám: tam mu je všetko plané, všetko drahé, nech je ono aj lacnejšie, ako u žida.

Pekelná závišť pozbavila ho rozumu a rozsudku. Môžeš, máš právo, kedy chceš prehliadnuť knihy, účty, zápisnice a nad nimi svoju nespokojnosť prejaviť. Ty ustáluješ ceny, volíš články; ustáluješ spôsob predávania a kupovania — a predsa si ne-

spokojný. — Keby ťa riadili cudzinci, uspokojil by si sa — ale so svojím nie. Cudzie ovocie vždy lepšie chutná, než svoje. — Z jedného vozňa brali kresťan i žid kukuricu. Rozdiel žiaden iný, než že je u kresťana o 20 kr. lacnejšia, ako u žida; preto tamtá bola mäkká, horká, málo sa namlelo, mnoho bolo pliev, samá otruba, — židova ale výborná, ako pšenica. A predsa je to nie pravda!

Neprajnosť, Slovač, je tvoja zkaza. Ak tvoje majetky prejdú do židovských rúk, prejdú pre tvoju satanskú vlastnosť, ktorá menuje sa závišť a nesvornosť.

Prebud' sa, ľudu môj! Čas je tu: prebud' sa!

X.

Práve, čo píšem tieto riadky, ťažké chmáry, čierne mrákavy rozvaľujú sa po stráňach našich. Čierne chmáry, teplý daždík v máji po iné roky rozveselily gazdu, a dnes? Zaťahujú mu čelo a on s nedôverou hľadá do budúcnosti. Prečo?

Je 12. máj. Inokedy o tomto čase už dávno zabudli sme na jarné práce. Statok bol už po hiliach, chlapi a dievky po zárobkoch, alebo na robotách. Zrno už schodilo, švábka sa skoro rúšala, a dnes? Okrem ovsíka, všetko je po priečinkoch. Mnohí ešte ani jednej švábky nehodili do zeme, kdežto vieme, že jarný deň vyrovná sa jasennému týždňu. Ešte ani toto neuvádzalo by nás do zmätku, ale mnohý nemá čo statku do pysku dať. Vyhnať ho nemôže a krmu nedostane ani za drahý groš. Ozim-

nú slamu a to pšeničnú, platia po 1. zl. 20 kr. A keby ju len človek dostal.

Odkiaľ táto bieda o krm?

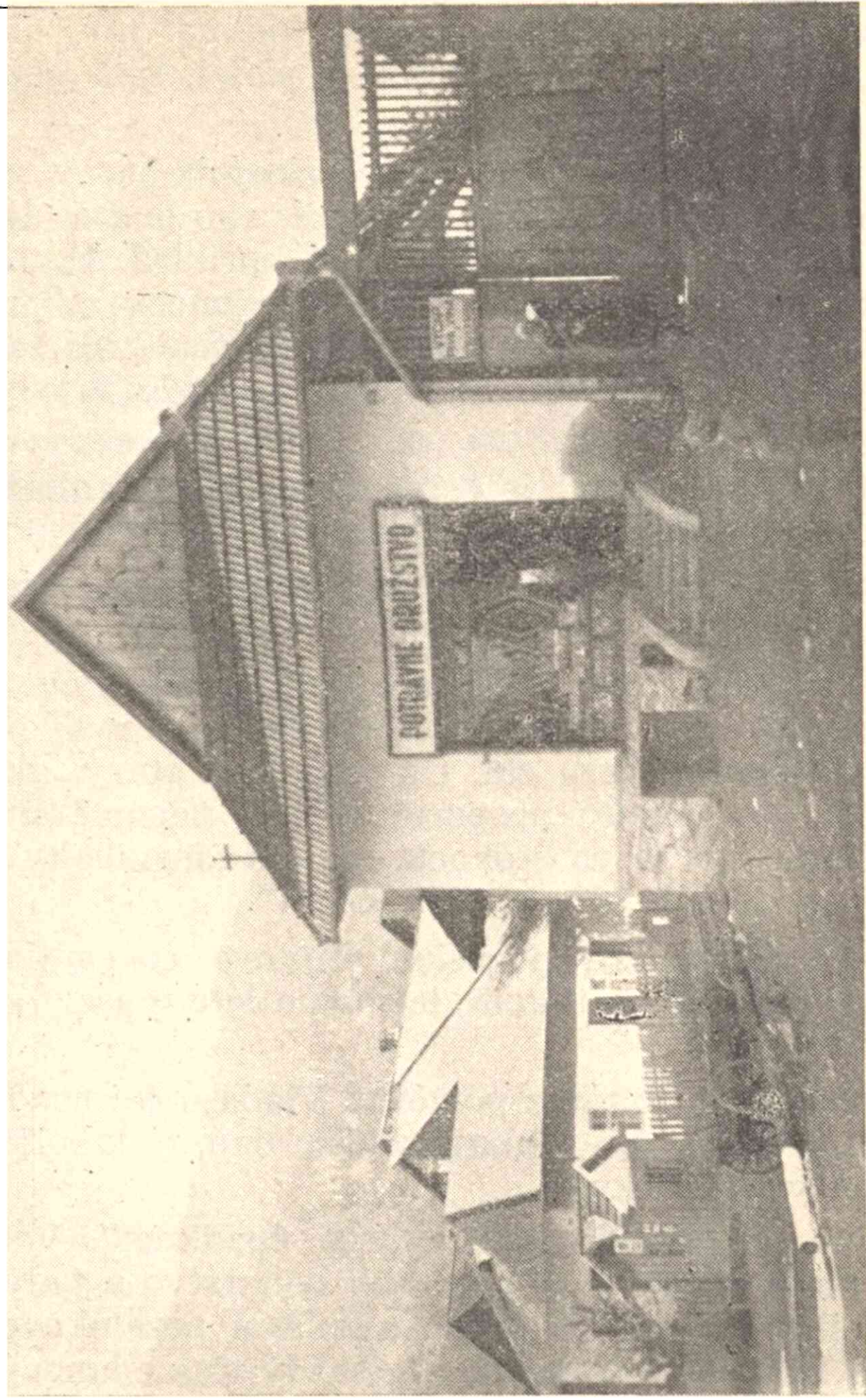
Najbližšou príčinou tejto núdze je dozaista minulý rok. Bol tak nepriaznivý na gazdu, že ani za stolia nemá páru. Práve čo zbožie začalo sa vyvíňovať, alebo do klasov sypať, prišli búrky. Kamenec, krúpovec a prívaly zničily úrody. Zbožie sožrala hrdza ešte v cievkach. Ak dačo zostalo, to pre mnohé pršky poľahlo a zhnulo.

Kdeby aj nie? Celý júl a august sotvy bolo 5 jasných dní. Ešte dnes černejú sa v mojej obrazotvornosti pohnité kopy šedého sena, ako som ich videl o Mare. Prišlo Michala, ten ich nechal tak; prišlo Všetichsvätých, tam ostaly. Len teraz Dzurich sobral, keď ľudia miesto trusu po lúke rozhádzali. Teraz gazduj, človeče!

Zbožia? Ľudia viac pokradli, než posväžali s poľa. Ani tomuto nevodilo sa lepšie. Medzi zbožím a senom bol ten rozdiel, že toto hnulo na poli, tamto ale v stodole. A ak niektorá šúpa ostala, tá bola poplesnená. A vieme, že statok takúto slamu radšej pod seba vyťahuje, než do seba.

Následok toho bol, že statok tak náramne a tak neslýchane s ceny spadol, čo ani najstarší ľudia nepamätajú.

Kto to kedy slýchal, že vyzimovaný statok je lacnejší, ako v jaseňi? A predsa je tomu tak. Statok na Ondreja bol drahší, než na Jozefa. Naše jarné jarmoky predstavovali smutný obraz. Nejednen gazda dúfal až do posledku. Čakal, že príde kupec. Prišiel by, nemôže. Páni ho nepustia, jednotlivé obce sú pozatvárané; jedna pre plúcnu, druhá

Nové potravné družstvo v Černovej, založené r. 1938.

pre paprčkovú, tretia pre pyskovú, a sám Boh vie, ktorá pre akú dobytčiu nemoc. Nekúpi nik, ani mäsiar nie. A tento bol by blázon platiť, keď môže vziať odpoly darmo.

Na Ondreja kúpil som pár pekných šúrov za 154 zl. A dnes, statky vyzimované, ako lasice, dostal som za ne 149 zl.! Ešte krajší príklad. Máme doma dochovaných pár krásnych juncov. Vlni boly prvý raz priahané. Prvým slovom dávali 180 zl., boli by dali 200 zl., veď boly perom celej čriedy, a dnes dávali 135 zl.!

Kto diví sa tomu, že černejšie mrákavy ťahajú sa mysl'ou gazdovou, než našimi holiami.

Prestal trochu leják. Vyšiel som von pozrieť Božiu prírodu.

Za opletom pasie gazda svoje jahniatka s ovcami. „Akože sa — reku — máte?“ Ťažko si vydýchnuť a riekol: „Veru zle. Už som viac starý, ako mladý, ale takejto nesporej roboty nepamätám. Zbožie mi rastie po štokoch, a tieto „mrmliačky“; aby nepodochly, hľa, pasiem ich tu“.

Ovce tiež padaly po celom Liptove, čo sme aj očakávali, lebo po takom daždivom lete musely sa natráviť.

Ktože nám už teraz pomôže? Vláda a jej úrady ťažko, lebo tí nám sľubujú väčšiu daň, o dakol'ko milionov väčšiu kvotu.

Tak nám treba: „pýcha pred úpadkom“. Veď sme vlni na výstave ukazovali bohatstvo a parádu. Liberáli nechceli počuť o znížení pozemkovej dane. Tí nevedia, že na nás je každý vlas odanený, kdežto bursiáni po Pešti nevedia, čo je daň. Čo

najdú, to vezmú, trebárs aj hlavnicu zpod hlavy; financ a exekútor nesmie mať srdca ani očí.

Tu platí zásada: pomáhaj si, človeče, a pomôže ti i Boh! Pomáhajme si sami. Sdružujme sa v gazdovské a potravné spolky. Robme, ako Jozef Egyptský. Keď Boh popraje úrodné roky, zvyšné obilie neodtrmáňme priekupcom za kadeakú cenu, lež shromažďujme ho pre budúce neúrodné roky.

Naša nádej a viera nech sú nebesia a naše ruky. Vydržme v tomto čase navštívenia, netraťme nádej. Ved' Boh je starý gazda — hovorievali naši otcovia, — ktorý nedá zahynúť ľudu svojmu!

P o z n á m k a. Články tieto uverejnené boly v „Národnom Hlásniku“, ročník 1896, čísla 9, 10, 11, 12, ročník 1897, čísla 1, 2, 3, 5, 6, 7.

Koľko daní platia družstvá?

Rok	Sväzy družstevné	Družstvá	Spolu	V štatistike	
				sväzov	družstiev
1933			5,298.315.—		1.822
1934	683.832.—	4,770.968.—	5,454.800.—	4	1.858
1935	1,001.694.—	5,483.840.—	6,485.534.—	5	1.880
1936	1,219.852.—	5,175.489.—	6,395.341.—	5	1.894
1937	1,010.958.—	5,175.897.—	6,186.855.—	5	1.899
1938	1,094.576.—	6,820.006.—	7,914.582.—	5	1.530

Často počuť od neinformovaných ľudí poznámku, že družstevné organizácie a družstvá neplatia dane, a sú tak vo veľkej výhode oproti podnikom jednotlivcov alebo iných spoločností obchodných. Táto tabuľka znázorňuje, koľko daní v ktorom roku zaplatily družstvá, soskupené okolo Ústredného družstva a jemu blízkych sväzov. Následkom nových daňových zákonov v r. 1939 dane v družstvách ešte stúpily veľmi citeľne. Družstevníctvo ako celok je jedným z najväčších daňových poplatníkov a najriadnejšie daň platiacim daňovým objektom na Slovensku!

Ústredné družstvo v Bratislave

je vrcholnou organizáciou družstiev na Slovensku a sduzuje:

668 družstiev	úverných,
751 družstiev	potravných,
58 roľ. vzáj.	pokladníc,
15 družstiev	skladištných,
50 družstiev	mliekárskych,
60 družstiev	liehovarníckych,
120 družstiev	rozličného druhu.

Tieto družstvá

majú vyše 350.000 členov,
opatrujú vyše $\frac{3}{4}$ miliardy Ks vkladov,
vykazujú vyše miliardy Ks ročnej obch. tržby,
nagazdovaly vyše 90 miliónov Ks rezervných fondov.

Družstvá pomáhajú mravne a hmotne dedinskému ľudu. Družstvá znamenajú nový, lepší život dedinského ľudu.

Zakladajte a upevňujte ich! V družstvách nakupujte, predávajte, do nich ukladajte peniaze, od nich si požičiavajte! Kto pracuje s družstvami, pomáha budovať hospodársku moc na slobodnom Slovensku.

Prihlasujte sa za členov družstiev!

Rolníci, poznáte už
Rol'nícke noviny?

Čítate ich?

Ak nie,

*predplatte si ich čím skorej.
Budú Vaším dobrým poradcom,
priateľom po celý rok. Navštívia
Vás každého 1. a 15. v mesiaci.
Poučia Vás, ako máte hospodáriť
a Vás i pobavia.*

Predplatné na rok len Ks 15.—.

**Administrácia Rolnických novín
v Bratislave, Námestie A. Hlinku 13**

*pošle Vám zadarmo
číslo na ukážku.*

Napíšte si oň!